

KEVSER

سُورَةُ الْكَوْثَرِ ﴿١٠٨﴾

Kur'ânda en kısa Sûre Sûrei Kevserdir. Bika'nin ve Şihâbın tasrihleri vechile buna Sûrei Nahır dahi denilir, Keşşafa, Râzîde, Beyzâvide, Ebüssü'udda ve daha bir çoklarında hep Mekkiyye demişlerdir. Ebu Hayyan meşhurda ve cumhur kavlinde Mekkî, Hasen ve Ikrima ve Katâde kavlinde Medenî, demiştir.

Buharî şerhı Aynîde «Sûrei Kevser Indelcumhur Mekkîdir, Katâde ve Hasen ve Ikrima Medenî dedi de denilmiştir, bu ihtilâfın sebebi ise sebebi nüzulündeki ihtilâftır. İbni Abbastan: Âs ibni vâilde nâzil olmuştur.

Çünkü Hazreti Peygamberin hakkında ebter demişti. Ukbe ibni ebî ma'yette denilmiş, Ikrimeden: Kureyşten bir cemaat hakkındadır, Ebu Cehil de denilmiş, Sûheylî, Ka'b ibni Eşref hakkında olduğunu da söylemiş ve bundan Sûrenin Medenî olması lâzım gelir demiş, halbuki bu cayi te'emmüldür» der. Beyzavî haşiyesinde Şihâb derki: Mekkî veya Medenî olduğunda «Erravzulünüf» de bir ihtilâf nakletmiştir ki sebebi nüzulünde nakl ettiği akval üzerine mebnî bir ihtilâftır: Ebu cehil « **إِنَّ مُحَمَّدًا أَبْتَرُ** » dediği zaman nâzil oldu denilmiş, onu Âs ibni Vâil söyledi de denilmiş buna nazaran mekkîdir, meşhûr da budur, onu Kâ'b İbni

Eşref söyledi de nâzil oldu dahi denilmiş, bir de Nebiyyi Ekrem sallâllahü aleyhi vesellem Hazretlerinin

oğlu Hazreti Kasım vefat ettiğinde Âs « أَصْبَحَ مُحَمَّدٌ أَبْتَرًا » = Muhammed ebter oldu» demişti.

Onun üzerine nâzil oldu denilmiş, bu ikisine nazaran da Medenîdir **اه**.

Sh:»6173

Fakat Şihâbın bu son fıkrasında açık bir yanlış vardır. Erravzul'ünüfte Süheylînin ifadesinde bu dördüncü

fıkra yoktur. Hazreti Kasımın vefatı ve Âsın lakırdısı Medenî gösterilmek açık bir zühüldür. Bunların Mekkî

olduğu ma'lûmdur. Gerçi Yehûdî Kâ'b ibni Eşref Medîneli ise de geleceği üzere lakırdısı Mekke'de olmuştur.

Aynînin « وَ فِيهِ تَأَمَّلْ » dediği de budur. Sonra Şihâb Neşîrden şunu nakl eylemiştir: Müslim ve

Ebu Davud ve Neseîde Enes ibni Mâlikten: demiştir ki: «Hazreti Peygamber sallâllahü aleyhi vesellem, bir

iğfa, ya'ni bir ırmızganma halinde dalmıştı, derken tebessüm ederek başını kaldırdı, bana ânifen bir Sûre

inzâl olundu buyurdu da okudu: «

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ إِنَّا أَعْطَيْنَاكَ الْكَوْثَرَ الْخ

sonra da buyurdu ki bilir misiniz Kevser nedir? Allah ve Resulü a'lem dediler, buyurdu ki: bir nehirdir onu

bana rabbim azze ve celle Cennette verdi, onda pek çok hayır «hayri kesîr» var, ümmetim Kıyamet günü

ona vürud edecek, kapları yıldızlar sayıncadır, derken içlerinden bir kul halecan ile çekilir atılır, yareb! O benim ümmetimdendir derim, buyurulur ki: bilmezsin senden sonra onlar neler ihdas ettiler?» Bu, sahih bir hadîstir. Bismelenin Sûre ile beraber nüzulüne ve Sûrenin Medenî olduğuna delâlet eyler, halbuki bunu bilenler onun Mekkî olduğuna icma' etmişlerdir **أهـ**. Ya'ni Mekkî olması daha kuvvetlidir. Eimmei Hanefiyye ve Mâlikiyye bu hadîsi bildikleri halde daha kuvvetli delîllerden dolayı bu hadîs ile Bismelenin Sûreden cüz olmasına istidlâl etmedikleri gibi bunu bilen müfessirîn de bununla Sûrenin Medenî olmasına istidlâl eylememişler, Mekkî olduğunda ittifak etmişlerdir. Çünkü bu hadîsin tarikleri müteaddid olmakla beraber hepsi Hazreti Enesten merviy olduğu için nihayet haberi vâhiddir, haberi vâhid ise müstefiz' meşhur ve mütevatir gibi daha kuvvetli bir rivayet ile

Sh:»6174

teâruz ettiği noktada istidlâlden sakıt olur, şu halde Mekkî olduğu meşhur iken hılâfına pek de sarih olmiyan haberi vâhidle istidlâl doğru olmamak lâzım gelir, icmaa karşı ise evleviyyetle öyledir. Ancak bu babda Neşrin söylediği icma', tesbit edilmiş değildir, bâlâda geçtiği üzere hılâf da merviydir. Ona binâen Şihâb şöyle demiştir: neşrin icmaa dair zikr ettiği, bâlâda işittiğin hılâftan dolayı sahih değildir, lâkin savab olan

Medenî olmasıdır. Bazılarının bu babda bir te'lifi vardır. Onda bu Sûrenin iki kerre nâzil olduğunu tashih

eylemiştir, ve o halde işkâl yoktur **اهـ**. Lâkin icmâ' olmasa bile Mekkiyyetin meşhur olduğunu söylemiş

olan Şihâbın sonra bu istidlâl ile Medenî olmasına savab diye hüküm etmesi doğru olamayacağı gibi buna

savab dedikten sonra iki kerre nüzulün sıhhati ile te'lifin işkâli kaldıracağını söylemesi de doğru olmaz.

Çünkü savabın hilâfı hata demek olur. Bununla beraber ona savab demek Şihab yalnız değildir. Süyufî

de İtkanda demiştirki: Sûrei kevser; savab olan medenî olmasıdır. Nevevînin Müslim şerhindeki tercihinden

dolayı ki, Müslim, Enesten tahrir eylediği hadîste şöyle demiştir. «

«بَيْنَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَيْنَ أَظْهُرِنَا» Resulullah

bizim aramızda bulunduğu bir sıra «

اذْ أُغْفِيَ اغْفَاءَةً فَرَفَعَ رَأْسَهُ مُتَبَسِّمًا فَقَالَ أَنْزَلْتُ عَلَىٰ أَنفَاءِ
سُورَةَ فَقَرَأَ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ إِنَّا أَعْطَيْنَاكَ الْكَوْثَرَ
«حَتَّىٰ خَتَمَهَا الْحَدِيثُ» **اهـ**. Ma'ûm ki imızganma gibi iğfa hali Resulullahın

vahiy hallerindedir. Bu hadîsin diğer rivayetlerinde «بَيْنَ أَظْهُرِنَا» kaydı yoktur. Burada ise bu

zikir olunmuştur. Medenî olmasına delil olan da bu kayıddır, yoksa Hazreti Enes, Medenî olduğundan dolayı

her rivayet ettiğinin Medenî olması ıktıza etmez. Çünkü hepsinde bizzat meşhudunu rivayet etmiş olmak

lâzım gelmez. Mi'rac ve saire gibi Mekkî vukuatta olduğu vechile mesmuunu rivayet etmiş olması da kâfidir

ve çoktur. Netekim kevserin Cennette bir nehr olduğuna dair Buharînin, Tirmizînin ve İbni Cerîrin Enesten rivayet eyledikleri müte'addid hadîsler Mi'racı müteallıktır,

Sh:»6175

ezcümle Katâdenin Enesten rivayetlerinde nebiyyullah sallallâhü aleyhi vesellem Mi'racı çıkarıldığı vakıt

Cennette ona mücevveh bir nehir arz olundu, yanındaki Melek eliyle vurdu ondan bir misk çıkardı,

Muhammed o meleke bu ne? Dedi, bu sana Allahın verdiği Kevser dedi ve Sidrei müntehâ refi' olundu. İşte

o zaman Peygamber azîm bir eser gördü, diğer birinde: Resulullah sallâllahü aleyhi vesellem buyurduki:

ben Semaya uruc ettirildiğim zaman bir nehre vardım, kenarları mücevveh inci kubbeleri idi, bu ne ya

Cibrîl? Dedim, bu sana Rabbinin verdiği kevserdir dedi ilh, diye tahric olunmuş ve bunlar daha diğer

rivayetlerle te'yid edilmiştir. Mi'racın ise Mekke de olduğu ma'lûm bulunduğundan Hazreti Enes bunlarla

meşhudunu değil, merfuan veya mürselen mesmuunu haber vermiştir, şu halde igfa hadîsi de diğer Mi'rac

hadîslerindeki beynennevmi velyekaza gibi Mekkî olan vak'anın şöhretine veya Resulullahdan semainâ

binaen rivayet olabilirdi. Ancan, « بَيْنَ أَظْهَرِنَا » kaydı bulunduğuna göre meşhudu rivayette zâhir

ve hazreti Enes, Medenî olduğu cihetle bu Sûrenin Medenî olduğuna delâlet eyler. Nevevî besmele

hakkında bu hadîsi tercih etmiş olduğundan Süyutî bunu nazarı 'îbara alarak savab olan Medenî olmasıdır diye meşhure karşı bunu tasvîbe kadar gîtmîş ise de meşhur olan Cumhur kavlini böyle bir haberi vâhidin ne kadar sahih olursa olsun bir tarikiyle tahtie etmek savab olamaz. Olsa olsa bunu ikinci bir nüzul rivayeti saymak kabil olur. Gerçi ikinci bir nüzulün ma'na ve fâidesini inkâr edenler olmuş ise de yine İtkanda tafsîl olduğu üzere Fatihada ve İhlâsta söylendiği gibi vukuunu ve ba'zı ahkâm noktai nazarından fâidesini isbat edenler de vardır, Mücahid de bunlardandır. Burada da fâidesi kurban kesmek emrinin ve Bayram namazının tatbikatı 'îbariyle mülâhaza olunabilir. Ve medenî olmasını terciha meyl edenler de bu cihetin bir te'siri vardır. Lâkin icma' ile olmasa bile

Sh:»6176

ekseriyetle müfessirînin söyledikleri vechile bu Sûrenin mekkî olması hakkındaki meşhur kavli mercuh veya hattâ add etmek için sebep yoktur. İbni Cerirîn tafsîl ettiği rivayetlerde Katade ve İkrime ve Mücahidden dahi menkul olan mekkî olmasıdır. Ebu hayyanın ve ona tebean Âlûsînin bunları medenî kavlinde göstermeleri dahi sağlam değildir.

Nevevînin tercihi sözüne gelince; Müslim şerhinde Nevevî bu Sûrenin Medenî olmasını tercih etmiş değildir, bil'akis sebebi nüzul yalnız A's ibni Vâil dediklerini söylemekle mekkî olduğunu tercih eylemiş demektir, ancak Nevevî bu hadîs ile Şafîî kavlinde olduğu gibi Besmelenin Sûreden cüz olduğunu tercih etmek istemiştir. Çünkü bundan evvel Müslim onun hilâfını isbat eden hadîsleri tercihan rivayet etmiştir. Demek ki Hanefiyye ve Mâlikiyenin dedikleri gibi bu hadîs daha kuvvetlileriyle muarız olduğundan dolayı ma'mulün bih değildir, Neşrin bunu bilenler hilâfına icma' etmiştir demesi de buna işarettir. Şu halde Nevevînin Besmele hakkındaki tercihinden Süyüfînin bu Sûrede medeniyeti tasvibe istidlâl etmesi doğru değildir. Çünkü Nevevî sebebi nüzul, A's ibni Vâil diye tasrih ediyor, sarahat karşısında delâlete itibar olunmaz.

Sebebi nüzule gelince: bu babdaki rivayetler, kısmen bâlâda geçtiği üzere Hazreti Peygambere dîninden dolayı bugz eden bazı düşmanları tarafından «ebter» denilmiş olması sebebiyle bu Sûrenin nâzil olduğu esasında müttefiktir. Ancak söyleyen kimdir? Ve ne suretle söylenmiştir, bunun hakkında rivayetler muhtelifdir, çokları İbni Abbastan, Said İbni Cübeyrden, Mücahidden, Katadeden merviy olduğu üzere As ibni Vâilin söylediğini zikretmişler mücahidden A's ibni vâil «

أَنَا شَانِيُّ مُحَمَّدٍ وَ مَنْ شَنَاهُ النَّاسُ فَهُوَ أَبْتَرُ » ya'ni benim Muhammede

bugzum var, nâsın buğz ettiği de ebterdir, demişti; Katâdeden: A's ibni Vâil:

ben

Sh:»6177

Muhammedin şâniyim, o ebterdir, arkası yoktur « لا عقب له » demiştir; ba'zıları da Ukbe ibni ebi

Ma'yet, Peygamber hakkında onun veledi yok o ebterdir, dedi, demişler, İbni Zeyd demişki: bir recûl

«Muhammed ebterdir, zann ettiğiniz gibi onun akıbı (arkası) yoktur» diyordu, Allah tealâ «

«انَّ شَانِعَكَ هُوَ الْآبَتَرُ» buyurdu. Yine İbni Cerîrin İkrimededen üç tark ile rivayeti vechile

diğerleri de Kureyşten bir cemaat demişler.

1- İkrimedden: «

أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ أُوتُوا نَصِيبًا مِنَ الْكِتَابِ يُؤْمِنُونَ بِالْحَبِطِ
وَالطَّاغُوتِ وَيَقُولُونَ لِلَّذِينَ كَفَرُوا هَؤُلَاءِ أَهْدَى مِنَ الَّذِينَ
أَمَّنُوا سَبِيلًا» âyetinde demiştir ki: Kâ'b ibni Eşref Mekkeye gelmişti, ehli Mekke ona bizmi

hayırlıyız yoksa şu kavminden münbetir sanevber mi (kopuk çammı)? Biz hüccacın ehliyiz ve

«menharibüdün = ya'ni develerin, iri kurbanların, kesildiği yer» bizim yanımızdadır, dediler, Kâ'b ibni eşref

de siz hayırlısınız, dedi. Allah tealâ da onun hakkında bu âyeti ve Peygambere o lakırdıyı söyleyenler

hakkında da « **اِنَّ شَانِعَكَ هُوَ الْاَبْتَرُ** » i indirdi.

2- Yine Ikrimeden: Hazreti Peygambere vahiy gelince Kureyş « **بَتَرَ مُحَمَّدًا مِّنَّا** » = Muhammed

bizden koptu» demişlerdi. « **اِنَّ شَانِعَكَ هُوَ الْاَبْتَرُ** » nâzil oldu, ya'ni sana kopuklukla atan

kendisi kopuktur.

3-Ikrimeden, İbni Abbastan: Kâ'b ibni Eşref Mekkeye geldiği vakit ona vardılar da «biz ehli sıkayet ve

sedânetiz, sen de ehli Medînenin seyyidisin, bizmi hayırlıyız yoksa şu kavminden münbetir sanevbermi? O

kendisini bizden hayırlı zu'm ediyor, dediler, o da hayır siz hayırlısınız, dedi, bunun üzerine «

« **اِنَّ شَانِعَكَ هُوَ الْاَبْتَرُ** » nâzil oldu, ve yine onun üzerine «

« **نَصِيرًا** » ilâ kavlihî « **اَلَمْ تَرَ اِلَى الَّذِيْنَ اُوْتُوا نَصِيْبًا مِّنَ الْكِتَابِ** »

inzal buyuruldu **اه**. Bunun Mekkede söylendiği sarih olmakla beraber bazıları Kâ'b ibni Eşrefin Medîneli

olduğu mütaleasiyle bundan nüzulün Medeniyetini istidlâl eylemişler demek olur. Bunlardan anlaşılın

ebter

Sh:»6178

demekten maksatları tuttuğu işin, ya'ni nübüvvet da'vasının sonu gelmez, neticesi çıkmaz demek, yâhud kavminden ayrılmış, arkası yok zayıf, hakîr demek olur. Âlûsînin nakline göre de: İbni Sa'd ve İbni asakir, Kelbî tarikıyla Ebî Salihten, o da İbni Abbastan şöyle tahrir eylemişlerdir: Resulullahın ekber evlâdı Kasim, sonra Zeyneb, sonra Abdullah, sonra Ümmi Gülsûm, sonra Fâtıma, sonra Rukayye idi. Kasim aleyhisselâm

Mekkede vefat etti ki evlâdından ilk ölen idi. Sonra da Abdullah aleyhisselâm vefat etti, bunun üzerine A's ibni vâili Sehmî, onun nesli kesildi o ebterdir dedi. Allah tealâ da « **إِنَّ شَانِعَكَ هُوَ الْأَبْتَرُ** »

inzal buyurdu. İbni ebî Hâtimin ve İbni Cerîrin şemir ibni atıyyeden tahrirlerinde de: Ukbe ibni ebî ma'yet, Peygamber sallallâhü aleyhi vesellem hakkında onun akıbi kalmıyor o ebterdir, derdi, Allah tealâ da onun

hakkında bunu indirdi: « **إِنَّ شَانِعَكَ هُوَ الْأَبْتَرُ** ». Taberânî ile İbni merdüye de ebi

Eyyubdan şöyle tahrir etmişlerdir: demiştir ki: Resulullahın oğlu İbrahim vefat ettiğinde müşrikler

birbirlerine gittiler, bu sâbî bu gece ebter oldu, dediler, Allah tealâ da « **إِنَّا أَعْطَيْنَاكَ** » Sûresini

inzal buyurdu. Abd ibni Humejd ve gayrisi de İbni Abbasın bu âyette o Ebu Cehildir (ya'ni onun hakkında nâzil oldu) dediğini rivayet etmişlerdir. İbni Abbastan rivayetin bu kadarında be'is yoktur. Lâkin Ebu

Hayyanın ondan, İbrahim ibni Resulullah sallallâhü aleyhi vesellem vefat ettiği zaman Ebu Cehil ashabına

çıkıttı « بَتْرَ مُحَمَّدٍ » dedi. Allah tealâ da « اِنَّ شَانِعَكَ هُوَ الْاَبْتَرُ » inzal buyurdu, diye

hikâye etmesi sahih olamaz, çünkü Ebu Cehlin helâki İbrahim aleyhisselâmın vefatından evvel olduğu

muhakkaktır. Atâdan da Ebu Leheb hakkında nâzil olduğu menkuldur, cümhur A's ibni vâil hakkında nüzulü

üzerindedir اِهـ .

Sh:»6179

Bu rivayetlerden anlaşılan da kâfirler ebter demekle nesli kesik ma'nasını kasd etmişler, bununla da asıl tuttuğu işin, ya'ni nübüvvet da'vasının arkası gelmeyip akîm, güdük kalacağı ma'nasını murad ederek şematet ve izharı adavet eylemişlerdir. İşte sebebi nüzul rivayetleri içinde yalnız Hazreti İbrahim'in vefatı üzerine söylenmesi rivayettir, diğerlerinin hepsi de Mekkî olduğunu gösterir, meşhur olan cümhur kavli de budur.

Âyetleri - Hılâfsız üçtür.

Fasılası - ر harfidir.

Bu Sûrei kerîme vecâzetile beraber nice letâif ve işarâtı cami' olarak geçen Sûrelerin bir tetimmesi ve sonraki Sûrenin de bir aslı gibidir. Bilhassa Mâ'un Sûresine münasebeti de ona mukabele gibi olmalıdır. Ezcümle orada dînsizin ve münafıkın sıfatı olan tekzîbe mukabil isbat, insafsızlığa ve buhle mukabil ata ile hayri kesîr, salâtta sehve mukabil, selâta devam; riyaya mukabil « لِرَبِّكَ » ihtisası ile ihlâs; Mâ'unu men'e mukabil, kurban ve fedakârlıkla tesadduk ve it'am arasındaki tekabül münasibetleri bilhassa ihtara şayandır.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ
﴿١﴾ اِنَّا اَعْطَيْنَاكَ الْكَوْثَرَ ﴿٢﴾ فَصَلِّ لِرَبِّكَ وَاَنْحَرْ ﴿٣﴾
﴿٤﴾ اِنَّ شَانِعَكَ هُوَ الْاَبْتَرُ ﴿٥﴾

Meali Şerifi

Biz verdik sana hakikatte kevser 1 Sen de Rabbin için namaz kıl ve kurban kesiver 2 doğrusu sana bugz

edendir ebter 3

Sh:»6180

1. ﴿اعْطَيْنَاكَ الْكَوْثَرَ﴾ - hitab, ﴿اَنَا أَنْزَلْنَاهُ﴾ - ﴿اَنَا﴾

Resulullahadır, itâ da ma'lûmki atıyye vermek, ihsan eylemektir. Ya'ni ya Muhammed! emîn olki biz, Hak

Rabbın şanı azametimizle sana mahza atıyye ve ihsan olarak kevser verdik kevser.

KEVSER - asıl lügatte çokluk demek olan kesretten cevher gibi fev'al vezninde vasıf veya bir ism olup

Râzinin ve Ebu hayyanın ifadeleri vechile kesreti ifrat derecede olan, ya'ni çok pek çok, gayet çok şey

demektir. Oğlu seferden gelen bir arabiyyeye « بِمِ ابْنِكَ = oğlun ne ile geldi?» Denildiğinde

« أَبٍ بِالْكَوْثَرِ = kevserle geldi» dediğini ve bunun çokook şeyle geldi demek olduğunu nakl

ederler. Kamusta da şöyle der: kevser, « الْكَثِيرُ مِنْ كُلِّ شَيْءٍ = her şey'in çoğu,» «

وَالْكَثِيرُ الْمُلْتَفُّ مِنَ الْغُبَارِ = birbirine sarılıp burulmuş olan çok toz, ve islâm ve

nübüvvet, ve Taifte bir mektebin adı, ve saykal vezninde kevser gibi, «hayyir mi'tâ» ya'ni çok hayırlı, çok

vergili adam, ve seyyid: ya'ni efendi adam, ve nehir ma'hasınadır ve Cennette mahsus bir nehr adıdırki

Cennetin bütün ırmakları ondan teşaub eder, Sûrei kevser bunu işrab eder **اه** . şü halde kelimenin yalnız iştikakına nazaran lûgatteki esas mefhumu mülâhaza olunur ve ı'ta ve ihsan edildiği haber verilen şey'in de hayırlı güzel bir şey olması lâzım geleceği, bahusus ı'ta edenin Allah tealâ olması ve bunun ı'tası şanı azemetle beyan buyurulması kelâmı rabbanîde kevser namiyle yad olunmasından da bunun hakikaten Allah tealâ indinde sâbit, ya'ni ebedî ve nâmütenahî bir kesret ifade ettiği de düşünülürse bundan ilk anlaşılacak açık mefhum «hayri kesir» ya'ni çok pek çok hayır demek olacağında şübhe edilmez. Ancak bunun masadak ı'tibariyle ne olduğuna ve lisani dînde daha hususî bir ma'nası olup olmadığına gelince bu hususta müfessirînin türlü beyanatına tesadüf olunur ki Tahrîrde yirmi altı kavle

Sh:»6181

kadar sayılmıştır. Bunlar içinde en ma'ruf olanlardan bir kaçını olsun söylememiz icab eder.

BİRİNCİSİ - Bir çok tefsirlerde selef ve halefçe meşhur ve müstefiz olan ma'na kevser, Cennette bir nehrin ismi mahsusudur. Zira yukarıda da geçtiği üzere bu ma'na Hazreti Peygamberden sahih

olarak rivayet edilmiştir; kevser rabbımın Cennette bana verdiği bir nehir -ba'zı rivayetlerde bir havz-dır ki hayri kesir ondadır. Ümmetim Kıyamet günü varıp ondan içecekler, evansı (kablari) yıldızlar adedindedir. İçlerinden kul olur halecan ile çekilir atılır, ya rabbi, o benim ümmetimdendir derim, bilmezsin senin ardından o neler yaptı buyurulur, mealinde olan hadiste hayri kesir mefhumu da tasrih olunarak Cennette bir nehir veya havuz olduğu bilhassa beyan buyurulmuştur. İmam Ahmed ibni Hanbel, Buhari ve Müslim ve İbni Mâce ve Nesei ve İbni Cerir ve daha diğerleri bu nehrin ta'rifi hakkında «kenarları mücevveh inci kubbeleri, içinden misli ezfer çıkar, süttten daha beyaz, baldan daha tatlı, arz-u tülü Meşrik ve Mağrib arası kadar, derinliği yetmiş bin yıllık, ondan içen bir daha susamaz, ondan abdest alan ebeden perişan olmaz, benim ahdimi bozan; benim Ehli beytimi katl eden ondan içmez» gibi vasıflara Enesten, Hazreti Aışeden, İbni Ömerden, İbni Abbastan müteaddid hadisler rivayet eylemişlerdir, bir çok hadislerde de havuz vârid olduğu ma'lûmdur. Bundan dolayı ikisinden murad bir midir? Havuz nehrin menbai veya munsabbı gibi midir? Yoksa ayrı mıdır? Diye bahs edilmiştir. Meşhuru havz, mahşerdedir, ba'zıları mizandan ve sıratan evveldir demişler, diğer ba'zıları da onlardan sonra Cennetin kapısına yakın ve ümmeti Muhammedden ehli Cennetin aralarındaki hukuku halâllaşmak için habs olunacakları yerde olduğunu söylemişlerdir. Âlûsî der ki buna göre havz, tebdil olunacak arzda demek olur. Kazî Zekeriyya, Peygamber sallâllahü aleyhi

Sh:»6182

vesellem Hazretlerinin biri sıradan evvel, biri de sıradan sonra olmak üzere iki havzı olup ikisine de kevser

denildiğini nakl eylemekle beraber sahihi havzın sıradan sonra ve kevserin Cennette olduğunu ve onun

munsabbı olduğu için havza da kevser denilmiş bulunduğunu söylemiştir. Ve yine Âlûsînin beyanına göre

denilmiştir ki: bu havz ma'nasına kevser, aleyhissalâtü vesselâmın zikr olunan nehir gibi havassından

değildir, belki sair Enbiya aleyhimüssalâtü vesselâm hazaratının da havuzları vardır. Ümmetlerinin

mü'minleri ona vürud edeceklerdir. Netekim Tirmizî hadîsinde «

إِنَّ لِكُلِّ نَبِيٍّ حَوْضًا وَ أَنَّهُمْ يَتَبَاهَوْنَ أَيُّهُمْ أَكْثَرُ وَ أَرْدَةٌ وَ أَنِّي
أَرْجُوا أَنْ أَكُونَ أَكْثَرَهُمْ وَ أَرْدَةٌ

hangisinin vâridesi daha çok diye tebâhî ederler, ve ben muhakkak onların en çok vâridelisi olacağımı

umarım» buyurmuşturki bu hadîs, Tirmizînin dediği gibi Hasen, garîbdir. Onun için Bu havuzlara iyman ve

i'tikad vâcib değildir. Fakat aleyhissalâtü vesselâmın havzuna dair olan hadîsler tevatüre yakın derecede

meşhur olduğu için Ehli sünnet indinde ona iyman vâcib olduğu akaid kitaplarında mezkûrdur. Maamafih

Mu'tezileden ona iymanın vücbuna kail olmıyanlar vardır. Şübhesizki bu Sûre mucibince Resulullah'a

kevserin i'ta edilmiş olduğuna imanın bilittifak vâcib olduğunda söz yoksa da onun bir nehir veya havz

olmasına i'tikad sahih olmakla beraber vacibdir denemez. Zira daha diğer kaviller de vardır şöyleki:

İKİNCİSİ - İkrimeden merviy olduğu üzere şerefi nübüvvettir, zira nübüvvet dâreynin hayırlarını hem

Dünya hem Dîn saadetini müstelzim umumî riyaseti câmi' ve binaenaleyh ibtidâen atı rahmanî, hem de

intihâen atı rahîmiyi hâiz hayrı kesîrdir. «

وَمَنْ يُؤْتَ الْحِكْمَةَ فَقَدْ أُوتِيَ خَيْرًا كَثِيرًا

buyurulan hikmetin en yüksek derecesidir. Râzînin tafsîl ettiği

Sh:»6183

vechile çünkü rububiyetten sonra ikinci mertebedir, onun için «

مَنْ يُطِيعِ الرَّسُولَ فَقَدْ أَطَاعَ اللَّهَ

ma'rifetullah esasının gusnu gibidir. Zira nübüvvet ma'rifet hasıl olunca da ondan semî, basar ve

ba'zılarının kavlince sıfatı haberîyye ve vicdaniyye gibi sair sıfatlara ma'rifet müstefad olur. Gerçi nübüvvet

sair Enbiyaya da verilmiştir, fakat Hâtemünnebiyyîn olan Peygamberimiz bu yüksek menkabeden hazz u

nasibi hepsinden çoktur. O hepsinden evvel zikredilmiş, hepsinden sonra ba's buyurulmuştur, bütün sekaleyne meb'ustur, bütün Enbiyadan evvel haşr olunacak, dînine nesih vârid olmayacaktır, onun hulukı azîmi ve fezâili add-ü ihşa olunabilmekten efzundur, Râzî burada ma'lûm olan sair Peygamberlerin mu'cizatiyle onun mu'cizeleri arasında hulâseten bir mukayese yürüttükten sonra demiştir ki Allah tealâ onu istifa buyurduğu kullarına takdim edip «

«وَأَذِّبْنَا مِنَ النَّبِيِّينَ مِثْقَالَهُمْ وَمِنْكَ وَمِنْ نُوحٍ» buyurmuş ve ona

böyle bir risalet vermiş olduğu için câizdirki o risalete kevser tesmiye ederek «

«أَنَا أَعْطَيْتُكَ الْكَوْثَرَ» buyurmuştur. Şu halde kevseri peygamberin fezâili kesîresi,

ahlâkı azîmesi, her hayrı câmi' olan Kur'ân, tevhid, islâm, ilim ve hikmet diye tefsîr eden kaviller dahi bütün

mu'cizati Muhammediyyeye işareti tezammun eden nübüvvet ve risaleti Muhammediyenin levaziminde

dâhil olur, bunların her birinin de hayri kesîr olduğunda şübhe olmadığı için kevser bunların ayrı ayrı her

biriyle de bir itlâkı şer'î olmuştur. Risaleti Muhammediyenin havâssından olan makamı Mahmudu da bu

miyanda zikretmek ıktiza eder. Netekim bir takım müfessirîn de bunu söylemişlerdir. Evvelki Sûrede dîni

tekzib edenlere mukabil olarak mülâhaza edilince burada kevserden, hayri kesîrden zihne ilk tebâdü' eden

ma'na bilhassa: islâm,

Sh:»6184

yahud Kur'ân yâhud bütün mu'cizatiyle rahmeten lil'âlemîn olan risaleti Muhammediyye olur. Bunların her biri Cennet nehirlerinin menbai olan bir nehrin feyzi cereyanı ile temsil de olunabilir. Bundan maada;

ÜÇÜNCÜSÜ - Ümmetinin ulemasıdır, hakikaten ilmen ve ahlâkan veresei Enbiya olan ulema, hayri kesirdir, o vahiy men'beından feyz alarak Resulullahın zikrini ihya, dîninin âsârını, şer'u hulkunun mealimini neşr için ümmete hayr-ü fazîlet ta'lim etmek itibariyle Cennette rıdvan menbaından akan kevser nehrine benzerler. Enbiya ma'rifetullah usulünde müttefik olup da şeriatte muhtelif olarak halkın salâhı için rahmeti ilâhiyye nâşirleri olduğu gibi ulemai ümmet de kalbleri tevhidi hak ve vicdanları ahlâkı Muhammedî üzere rıdvan neş'esıyla şer'ı Muhammedînin usulünde müttefik ve ahval ve zamana göre furu' ve cüz'iyatında muhtelif olarak halka rahmet neşrederler. Yine Râzî derki; bunda fazîlet iki vechiledir: birisi rivayet olunduğu üzere Kıyamet günü her Peygamber getirilir, ümmeti de ardınca gelir, nice Peygamber ma'iyetinde bir iki kişi gelir, bu ümmetinin ulemasından her bir âlim de getirilir. Bir çoğunun ardınca binlerle kişi de gelerek hepsi Resulullahın nezdinde toplanırlar, öteki ba'zı ulemanın tabi'leri diğer Peygamberlerden bininin tabi'inden kesretli olur, ikincisi ulema, vahiyden me'huz olan nususa ittiba'

etmeleri haysiyetiyle musibdirler, kitabı mahfuz ve mazbut olan bu ümmetin uleması bütün himmet ve cehdlerini sarf edip meşakkatler çekerek yaptıkları istinbat ve ictihadda da musibdirler, ba'zıları hata etmiş olsalar bile onlar dahi ibtida, hüsniniyyetle hakkı arayıp cehdlerini sarf ettiklerinden dolayı me'curdurlar **اهـ** . İsalet eden on sevaba nâil olursa sarfı cehd edip de hata edenin bir sevaba nail olacağı bir hadîsi

şerifte beyan olunmuştur, fakat hakkı aramayıp da ictihad namına heva ve isteklerine

tabi'

Sh:»6185

olanların ilim haysiyetiyle hareket etmemiş olduklarından dolayı bu hayır ve fazîletten hâric ehliheva olduklarını ise ihtara hacet yoktur. Maamafih bu ma'na da ilm-ü hikmet ma'nası tahtında mülâhaza olunabilir.

DÖRDÜNCÜSÜ - Etba' ve eşya'ının kesretidir, Allah tealâ ona o kadar çok hayırlı ashab ve etba' ihsan buyurmuşturki Sûrei vakı'ada geçtiği üzere ehli cennetin nisfından ziyadesi onun ümmetinden olacağı sahih hadîslerle va'd ü tebşir olunmuştur, Râzînin zikrettiği vechile şu mealde rivayet olunan bir hadîsi şerif

ile de istidlâl edilmiştir, Aleyhissalâtü vesselam buyurmuşturki: ben, İbrahim Halîlullahın duâsı ve İsanın

tebşir eylediğiyim, Peygamberlerle beraber bulunurken bize insanlardan bir ümmet zuhur edecek, hepimiz

onlara gözlerimizi dikeceğiz, her Peygamber onların kendi ümmeti olmasını arzu edecek, göreceğiz ki

abdest asârından alınları ve elleri, ayakları parlıyor « غُرُّ مُحَجَّلُونَ مِنْ أثارِ الْوُضُوءِ »,

görünce ben diyeceğim ki Kâ'benin Rabbi hakkı için bunlar benim ümmetim, derken onlar, hisabsız olarak

Cennete girecekler, sonra bize evvelkilerin iki misli kadar diğer bir ümmet daha zâhir olacak, yine

gözlerimizi dikeceğiz, her Peygamber onların kendi ümmeti olmasını arzu edecek, göreceğiz ki abdest

asârından alınları ve elleri, ayakları parlıyor ben yine Kâ'benin Rabbi hakkı için bunlar benim ümmetim

diyeceğim, onlar da hisabsız olarak Cennete girecekler, sonra bize o refi' olunanların üç misli ref'olunacak,

yine gözlerimizi dikeceğiz deyip birincilerde ve ikincilerde anlattığı gibi söyledikten sonra Resulullah

buyurmuştur ki: «

لَيَدْخُلَنَّ ثَلَاثُ فِرَقٍ مِنْ أُمَّتِي الْجَنَّةَ قَبْلَ أَنْ يَدْخُلَهَا أَحَدٌ مِنَ النَّاسِ

= nastan hiç kimse girmeden evvel benim ümmetinden üç firka muhakkak ve muhakkak

Cennete girecektir.» Aleyhissalâtü vesselâmın «

تَنَاقَحُوا تَنَاسَلُوا تَكَثَّرُوا فَإِنِّي أَبَاهِي بِكُمْ الْأُمَّمَ يَوْمَ الْقِيَمَةِ

وَلَوْ بِالسَّقَطِ = nikâhlanınız, tenasül ediniz, çoğalınız çünkü Kıyamet günü

Sh:»6186

ben sizinle ümmetlere mübâhât edeceğim hattâ bir sıkıt ile bile.» buyurmuş olduğu hadîs de ma'lûmdur.

Sıkıt gibi henüz mükellefiyyet haddine ırmemiş olanlarla bile mübâhât edecek olan Peygamberin öyle

cemmi gafîr olan ümmetin kesretiyle nekadâr şad olacağını te'emmül etmeli, bu da pek büyük bir ni'met

olmak hasebiyle bunu ihtar siyakında da « **أَنَا أَعْطَيْتُكَ الْكَوْثَرَ** » buyurulması dahi elbette

güzeldir. Ve bu ma'nada ulema dahi dahil olur.

BEŞİNCİSİ - Hazreti Peygamberin evlâdlarının kesretidir, bu Sûrenin nüzulü aleyhissalâtü vesselâmın

oğlunun vefatı üzerine ona ebter diye şematet etmeğe kalkışan düşmanlarını redd için olması sebebiyle

bilhassa bu ma'na ile tebşir dahi pek mütenasibdir, ya'ni düşmanların zannettiği gibi senin oğullarının

lihikmetin vefatıyla neslin kesilecek değil, bil'akis sana müruri zaman ile kesilip tükenmeyecek çok pek çok

nesil vereceğiz demek olurki hakikaten de öyle olmuştur. Maamafih bu ma'nayı üçüncü âyetten anlamak

daha açık olur. Bunlardan başka daha ba'zı ni'am ve fezâil zikrolunmuştur. Fakat bütün bu ma'nalar

söylenmekle beraber müfessirlerin çoğu «hayri kesir» ma'nasında ısrar etmişlerdir, çünkü asıl lügaten

mefhum olan en şumullü ma'na odur. Diğerlerine kevser itlâkı hep bu hayri kesir mefhumu i'tibariyledir, bunda dünyevî uhrevî tasavvur olunabilen ve henüz tasavvur olunamıyan her hayri kesir de dahil olabilir. İbni Cerîr ve İbni asakir bunu Mücahidden rivayet etmiş oldukları gibi Sayd ibni cübeyden, İbni Abbastan meşhur olan da budur. Buharî ve İbni Cerîr ve Hâkim Ebu Bişr tarikıyla Sayd ibni Cübeyrden, İbni Abbas radiyallahü anhümadan şöyle rivayet eylemişlerdir: kevser, Allah tealânın ona, ya'ni Resulüne i'ta buyurduğu hayırdır dedi. Ebu Bişr: ben, Sayde «birçok kimseler o Cennette bir nehirdir diyorlar dedim, «Cennetteki nehir, Allah tealânın ona ata buyurduğu hayırdandır» cevabını

Sh:»6187

verdi, diye de izzah eylemiştir, ve bu cevap aynen İbni Abbasın kendisinden de nakledilmiştir.

Şimdi burada şöyle bir suâl hatıra gelebilir: kevserin Cennette bir nehir olduğu hakkındaki hadîsler sahih ve hattâ selef ve halefte tevâtüre yakın bir derecede meşhur ve müstefiz iken doğrudan doğru Resulullahdan sâbit olan bu tefsîre karşı diğer ma'na ve ihtimallerden bahsetmek nasıl câiz olur? Ve bunca müfessirler böyle müteaddid kavillere nasıl zâhib olurlar?

Buna cevab, hayri kesîr mefhumunun kat'iyet ve şumuliyle beraber hadîslerin bir misal ile tefsir olması ihtimalidir. Şöyleki hadîsin birinde « فِيهِ حَيْرٌ كَثِيرٌ » denilmesinden de anlaşıldığı üzere hayri kesîr ma'nası lâfzın esaslı mefhumu olduğu ve âyette « الْكَوْثَرُ » in lâmi ahde haml olduğu takdirde dahi bu mefhumun sübutunda tereddüde mahall olmadığı gibi hadîslerin de mutlak olan i'tayı yalnız Âhirete tahsîs ma'nasına olmayıp kevserin yalnız akl ile bilinmesi kabil olmıyan ve ancak müşahede ve nübüvvet haberiyle biline bilecek olan en mühim bir misâli ile tefsîr kabilinden olması muhtemil bulunduğu ve binaenaleyh mefhumu tefsîr ederken Kur'ânın açık olan ıtlak ve şumulünü dahi muhafaza ederek tefsîr eylemek her şübheden sâlim olacağı cihetle müfessîrîn zikrolunan ve yalnız tarafı risaletten ayrıca beyan ile bilinebilecek olan nehir ve havz hadîsleriyle beraber lâfzın ma'kul olan bütün ihtimalâtını dahi mülâhaza ve tefekkür ettirmek üzere hayri kesîr mefhumu üzerinde diğeri bir çok misâllerini de tefsîr siyakında zikretmeği vâzife bilmişler ve söylenen kavillerin hepsi de âyetin mazmununda dahil ve diğeri edille ve karâin ile de müeyyed bulunduğu için bu babda yekdiğerini hata ve dalâle dahi nisbet eylememişler, ancak rivayeten zâhir olan hadîsler vechile hayri kesîrîn menbâi olan Cennette bir nehri mahsus diyemi? Yoksa dirayeten zâhir olup bir çok misâllerle izzah

Sh:»6188

edilebilecek olan mutlâka hayri kesîr mefhumu ilemi? Tefsir etmek daha sahih ve daha evlâ olacağında

ihtilâf eylemişlerdir. Netekim İbni Abbasın da nehir hadîsini söylemekle beraber Saiyd ibni cübeyrden

rivayet olunduğu vechile o da hayri kesîrdendir. Demiş olması nehir tefsirini misâl ile tefsir telâkkî etmiş

olduklarını gösterir. Onun için bütün tefsirlerin hasılı iki vech üzerinde hulâsa edilir: birisi Cennette bir

nehirki hayri kesîr ondadır. Birisi de mutlâka hayri kesîr. Bundan dolayıdırki Râgıb Müferedatında bu iki

ma'nayı tesbit ederek şöyle der: « **إِنَّا أَعْطَيْنَاكَ الْكَوْثَرَ** », o Cennette bir nehirdirki enhârı

Cennet ondan teşaub eder denildi, bir de o, o hayri azîmdir ki Allah tealâ onu Peygamberi sallâllahü aleyhi

vesellem Hazretlerine i'ta kılmıştır denildi. Sehî adama da kevser denilir ve birşey son derece kesretle

çoğaldığı vakit da « **تَكَوَّثَرَ الشَّيْءُ** » denilir. اهـ.

Evvelki Sûrede geçtiği gibi dîni tekzib edenlere tam mukabil olmak üzere Allah tealânın hisler, akıllar

mâverâsında hazinei gaybından cereyan eder nice gizli asârı celâl ve cemali muhakkak olduğuna iyman

eden sırf dîn neş'esiyle, sîrrî bir zevk ile mülâhaza edilince ehadisi şerifenin temsil ve tasviri gibi Cennette

bir nehir olması daha derin ve daha zevkli, daha ma'nalıdır, bununla ebedî, kudsî bütün hayır gayelerinin

menba'ı rıdvandan nâmütenahî feyiz cereyaniyle tecelliyâtı sirriyesi hakikatı Muhammediyyede zuhur

edeceği misâlî surette anlaşılacağından başka o nehrin kendisine Mi'racta gösterildiği ve onun üzerine

Sidrei müntehâ refi' olunarak eseri azîm müşahede ettirildiği, ya'ni «

فَكَانَ قَابَ قَوْسَيْنِ أَوْ أَدْنَىٰ» sirri tecelli ettiği de bu hadîslerde haber verilmiş

olduğundan bu ma'nada «

اِذْ يَغْشَى السِّدْرَةَ مَا يَغْشَىٰ مَا زَاغَ الْبَصَرُ وَمَا طَغَىٰ لَقَدْ رَأَىٰ
مِنَ آيَاتِ رَبِّهِ الْكُبْرَىٰ» mazmunlarıyla bilhassa Mi'race dahi işaret edilmiş olur. O halde

buna mukaddime ve vesile olarak verilmiş olan sâir atayayı rabbaniyyeye delâlet ise evleviyyetle

sâbit

Sh:»6189

olacağı ve onlar mefhumı lügavî ile zâhiren de anlaşılabilceği cihetle Resulûllah hassaten nehri mezkûru

ihbar ile iktifa buyurmuş demektir. Lâkin yalnız sirrî bir zevk ile değil de herkes için daha vâzih olmak üzere

aklî bir zevk ve nazarla mülâhaza edildiği surette yine hadîsi şerifin işaret eylediği vechile mutlâka «hayri

kesîr» mefhumıyla tefsir etmek daha açık ve şumullu ve umumun tefekkür edebilmesi i'tibariyle daha fâideli

olduğu da zâhirdir. Bu surette dini islâm, «

« وَمَنْ يُؤْتَ الْحِكْمَةَ فَقَدْ أُوتِيَ خَيْرًا كَثِيرًا
« وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا رَحْمَةً لِّلْعَالَمِينَ » buyurulan hikmet, «
buyurulan nübüvvet ve risaleti

Muhammediyye, bhusus Kur'ân, Kur'ânın ihtiva ettiği bütün hayr-ü fezâil, ezcümle süveri Kur'âniyyede «

﴿وَأَنَّكَ لَعَلَىٰ خُلُقٍ عَظِيمٍ﴾ . ﴿إِنَّ فَضْلَهُ كَانَ عَلَيْكَ كَبِيرًا﴾ .
﴿عَسَىٰ أَنْ يَبْعَثَكَ رَبُّكَ مَقَامًا مَّحْمُودًا﴾ . ﴿وَلَسَوْفَ يُعْطِيكَ
رَبُّكَ فَتَرْضَىٰ﴾ gibi âyetlerde Resulûllaha bilhassa bahş ve va'd buyurulduğu beyan olunan

dünyevî, uhrevî bilcümle ataya ve füyuzâtı ilâhiyye, şer'inin bekası, ümmetinin uleması, hayırlı etba' ve

eşyanın, nesl-ü evlâdının kesreti, Mi'racda mazher olduğu mevahib, nihayet şefaati, Cennetteki nehri

mahsusu ilh... hep hayri kesîr mefhumunda dahil misal ve mâ sadakı olarak mülâhaza ve tafsîl olunur.

Böyle biri mefhum, biri daha ziyade mâsadak ifade eden bu iki tefsîr ile kevser kelimesi lisanı şeri'de

vasfiyyetten ismiyyete nakl olunarak dîni islâm ve nübüvveti Muhammadiyyenin dünyevî ve uhrevî füyuzâtı

ledünniyyesinin ismi olmuştur.

«فَمَا مَتَاعُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا فِي الْآخِرَةِ إِلَّا قَلِيلٌ» Sûrei Tevbede «

buyurulduğu üzere ma'lûmki Dünya hayat mata'ı Âhirete nazaran kalîl, pek az bir şeydir, çünkü fânîdir,

geçicidir, mütenâhîdir, Allah tealânın kevser buyurduğu ata ise çok pek çok demek olduğu için geçiçi

Dünya mata' ve servetinden ibaret olmayıp Âhirette ve Allah ındinde çok ebedâ kesilmez tükenmez «ataı

gayri meczuz» olduğu gerek kevser lâfzının müeddâsı ve gerek «vedduhâ» da geçen «

«وَلَلْآخِرَةُ خَيْرٌ لَّكَ مِنَ الْأُولَىٰ»

Sh:»6190

hukmünün muktezası olarak anlaşılmaq lâzım geleceği gibi Sürenin âhinde de bunun aslâ kesilmiyeceği

ayrıca tensiys olunmuştur. Ve işte kevserin bilhassa Cennette bir nehr olduğunu Resulûllahın beyanı da

dünyevî olan cihetlere ehemmiyyet vermeyip asıl uhrevî olan bu ciheti tasrihan tefsir olmuştur. Şu halde

«vedduhâ» Sûresinde «وَلَسَوْفَ يُعْطِيكَ رَبُّكَ فَتَرْضَىٰ» diye istıkbal sıygasıyla va'd

buyurulmuş olan atâ burada daha kuvvetli ve daha kesretli olmak üzere «

«إِنَّا أَعْطَيْنَاكَ الْكَوْثَرَ» diye mazî sıygası ve kevser lâfzıyla ifade buyurulmuştur. Bu ise onun

Dünya da iken tehakkuk etmiş emri vaki' olduğunu iş'ar eder. O halde en çok ve en mühim kısmı Âhirette

tehakkuk edecek olan bu atanın böyle ifade edilmiş olmasının nüktesini düşünmek ıktiza eder. Zira bu «

«أَعْطَيْنَا» fi'li ya ihbar ya inşâdır: ihbar olduğuna göre mazîde verilmiş bir i'tayı haber vermiş olur, hibe

ve temlik akıdlerinde olduğu gibi bir inşa ifade ettiğine göre de filhâl bir i'tayı icyab ve inşa etmiş olur, ve usulce ma'lûm olduğu üzere bu gibi akıdlerde kullanılan mazî sıygaları lügaten bil'ibare ihbara mevzu' olmakla beraber şer'an da biliktiza inşaya delâlet eylediklerinden dolayı doğrusu burada ihbar ile beraber inşa dahi vardır. Fakat i'tanın, temlikin mazîde veya halde tehakkuk etmiş olmasından mu'tanın tenâhîsi ve inkıtâi lâzım geleceği zann edilmemeli, i'tanın müteallakı kendi mahiyetine göre mülâhaza edilmelidir.

Gerçi teberrüat, kabz ile tamam olur kaidesine göre i'tanın tamam olması mu'tanın tamamen vücûde çıkarılarak teslimine mütevakıf ise de Âhıret na'îmi namütenahî olduğu için kevserin istıkbaldeki bütün cereyaniyle filhâl tamamının vücûde çıkarılarak teslimi ihtimalden harictir, bundan dolayı müfessirin burada mazî ile ta'birin nüktesinde bir kaç vecih söylemişlerdir: 1- ba'zıları istıkbalde vukuun tehakkukuna binâne

mazî ile ta'bir olunduğunu söylemişlerdir. Bu « **وَلَسَوْفَ يُعْطِيكَ رَبُّكَ فَتَرْضَىٰ** » gibi

istıkbalde bir

Sh:»6091

va'din tehakkukunu ifade ederse de mazîde veya halde bir inşa ifade etmiyeceği cihetle hılâfî zâhirdir. 2-

denilmişirki bunda i'tanın büyüklüğüne ve icrası giri bırakılmayıp emri mer'î olduğuna işaret edilmiştir, bunu

şu iki vecih izzah eder: 3- zaman ma'hası maksud olamıyarak bu i'tanın ezelde mükadder bir hukmi rabbanî olduğunu ve Allah tealânın iğna ve is'ad yâhud ifkar ve işka ile hukûm ve takdiri hâdis olmayıp ezeli bulunduğunu iş'ardır.

4-Bir şey'in aslını, menbaini, eshab ve illetini vermek ve onun bütûn istikbaldeki furu' ve netaici ve zevaid-ü semeratı ile tamamını vermektir. Netekim bir bağçeyi hibe ve teslim onun senelerce husule gelecek hasılâtının da temlikini itmam etmiş olacağı gibi, bir evin anahtarını teslim de o evi teslim demektir.

Bu vechile Dünyevî hayırların esbabını bahş etmek Dünya hayırlarını bahş etmek olacağı gibi Dünyada uhrevî hayırların esbabını bahş etmek de Âhîret hayırlarını bahşetmek olur. İşte kevseri bahşetmek böyle evvel-ü âhiri sirr ve gayb âleminde bulunan hayrı kesîri bütûn menabii ile bahşetmektir. O, hakikatı

Muhammediyyeye ezelde takdir olunarak i'ta emri ile verilmiş, bu Sûrenin nüzulü esnasında bilfiil verilmiş bulunan mevhûbatı Rabbaniyye ile de ileride ona terettübü mukadder olan füyuzatı ilâhiyyenin esbabı verilmiş olmak haysiyyetiyle istikbalde cereyan edecek olanların hepsi de halde temsil ettirilerek verilmiş,

takdiri ezeli hukmünce ilerisinin kesilmiyeceği de te'ahhüd olunmuştur. Kevseri Cennet nehirlerinin menbai olan bir nehir diye ta'rif de bunu anlatır. Çünkü Kur'ânda Cennet ni'metlerinin cereyanı «

« جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا » diye

nehirlerle anlatıldığı gibi Sûrei Muhammed de müttekîlere va'd olunan Cennet na'îminin cereyanları ve

zevk u lezzetleri «

مَثَلُ الْجَنَّةِ الَّتِي وَعَدَ الْمُتَّقُونَ فِيهَا أَنْهَارٌ مِنْ مَاءٍ غَيْرِ آسِنٍ
وَأَنْهَارٌ الْخ

Sh:»6192

içenlere lezzet şerab nehirleri, ve süzme bal nehirleri ile temsil olunduğu ma'lûmdur. Onun için kevserin

Cennette Peygambere verilmiş bir nehir olarak kendisine Mi'racda gösterildiğinin beyan olunması ve

sütten daha beyaz, baldan daha tatlı ve fînetinden miski ezfer çıkar, ilh... gibi vasıflarla ta'rif ve tavsif

olunması ve ümmetinin Kıyamet günü ona vürud edip içeceklerinin haber verilmesi de gösterir ki o süt ve

bal Cennet nehirlerinin temsilidir. Ve kevser onların hepsinden hoş ve üstün olarak Peygambere mahsus

menbaı olup müttakîlere mev'ud Cennet ırmaklarının ondan tefeccür edeceği Sûrei Muhammed âyeti

uslûbu üzere ve ona işaretten bir beyan olduğundan gaflet edilmemek ıktiza eyler. Binaenaleyh evvelki

Sûrelerden sonra Sûrei mâ'unu müteakıb mazî sıygasıyle « اِنَّا اَعْطَيْنَاكَ الْكَوْثَرَ »

buyurulmasında ezelden bir ihbar, halde bir inşa, namütenahî istikbal için de bir teahhüd mahiyetinde

Resulûllaha ve ümmetine hakikatı Muhammediye hassasından olmak üzere tebşir üstünde tebşir olarak

şu ma'nalar var demektir: ya Muhammed! Biz, Rabbülâlemîn seni vücûde getirmezdten mukaddem sana

bütün saadetin sebeblerini, hayr menba'larını mahzı ata ve ihsan olarak takdir ve tehyie edip önceden

verdik, seni bu yüksek fitratle vücûde getirip yetiştirdikten, sen okumazken « اِقْرَأْ » emriyle suhufi

mutahrereyi okuttuktan ve sen hakk ruhiyle onların hakkını iyfa ve şükrünü eda etmek üzere dîn ve

ubudiyet ile hayra iştigale başladıktan sonra onlara terettüb ettireceğimiz ve o menba'lardan akıtmasını

ezelden takdir ve teahhüd eylediğimiz Dünyevî Uhrevî netâic ve semerat, ecr-ü mesûbat, hayr-ü berekât da

şimdiden senin olmuştur, tekzîb edenlerin tekzîbine rağmen sana o yüksek fitratı, ni'metlerimizin sıratı

müstekîmi olan dîni « لِيُظْهِرَهُ عَلَى الدِّينِ كُلِّهِ » her dîne üstün olacak olan hak tevhid

dînini, « اِنَّ الدِّينَ عِنْدَ اللّٰهِ الْاِسْلَامُ » olan islâmı, «

وَمَنْ يُؤْتَ الْحِكْمَةَ فَقَدْ أُوتِيَ خَيْرًا كَثِيرًا » buyurulan

hikmeti

«رَحْمَةً لِّلْعَالَمِينَ» olan risaleti ve İns-ü Cinnin bir mislini getiremeyeceği hüdâ, nur, kitabımübîn

olan «وَأَنَا لَهُ لِحَافِظُونَ» mucebince hıfzı teahhüd buyurulan Kur'ânı, onun mutezammin

olduğu va'd-ü va'îdi ile rahmet-ü rıdvânı, hulûkı azîmi, velhasıl evvel-ü âhırî hamd olan hakikatı

Muhammediyyeye takdir ve tahsîs buyurulan fezâilî kesîre ve beyyinâtı vefreyi bahşetmekle sana Dünya

ve âhiretin hayrî kesîri ve Cennet nehirlerinin menbâı olan kevser, ata kılınmış bulunuyor. Bir atâ ki hem en

hoş, hem gayet çok, veren mu'tsî de bütün âlemlerin Rahman, Rahim Rabbi, seni mi'raca çıkararak, sana «

وَلِلْآخِرَةِ خَيْرٌ لَّكَ مِنَ الْأُولَىٰ وَلَسَوْفَ يُعْطِيكَ رَبُّكَ فَتَرْضَىٰ
«اقْرَأْ وَرَبُّكَ الْأَكْرَمُ» buyuran, «أَلَمْ نَشْرَحْ لَكَ صَدْرَكَ» buyuran,

buyuran, sana Kadir gecesini veren ve daha sen Dünyaya gelirken Beyti yıkmak üzere gelmiş ashâbı filî o

acîb keyfiyyette def-ü perişan edip seni yetiştiren azîmüşşan rabbın. Emîn olki senin hayr-ü feyzin,

berekâtın kesilmek ihtimali yoktur, ardınca Enbiya veresesi olan ulema, hayırlı ümmet, hayırlı zürriyyet ve

evlâd gibi pek çok Ashab ve etba' gelecek, onlar da senden feyz alarak Âhirette, o makamı Mahmudda

senin me'iyetinde Livai hamd altında o kevserin bütün lezzetlerden daha tatlı daha hoş olan kesilmez,

tükenmez cereyanından mütena'im ve mütelezviz olacaklar. Onun için şimdi bu kevser atıyyesinin şükrünü

eda etmek üzere 2. ﴿فَصَلِّ﴾ haydi namaz kıl -fâ, sebebiyyetle önündeki emirlerin makabline

terettübünü ifade içindir. Çünkü atâ ehemmiyeti nisbetinde şükr-ü tâatı, şükür «

لَعْنِ شَكَرْتُمْ لَأَزِيدَنَّكُمْ» hükmünce ziyadeye istihkakı ıktiza eylediği cihetle kevser atıyyesi

bu emirlerin ekmele surette iyfasını iycab eyler. Kevser mefhumu Kur'ânda mezkûr olan hayırların hepsine şâmil olmak itibariyle de bu terettüb yukarıda geçen Sûrelerin mecmuuna ve en sonunda Sûrei mâuna bir hulâsa halinde terettübü dahi tezammun eyler. Binaenaleyh şöyle demek olur: hal böyle olduğundan, ya'ni sana o kevseri bahşettiğimizden dolayı o nisbette

Sh:»6194

çok şükretmek üzere ibadet ve hayr ile işğal etde o « فَلْيَعْبُدُوا » emrini dinlemiyenlerin, dîni tekzîb edenlerin, ve namazlarından yanılanların hılâfına olarak evvelâ namaz kıl, namaza devam et. Çünkü namaz kalben ve lisanen ve bütün a'zai beden ile yapılan şükürün aksamını câmi' ve ta'zîmin aksası demek olan ibadetin başı, dînin direği, gönüllerin likauallah bir nevi' visali olarak hayatın bütün cereyaniyle Allahın büyüklüğünü, celâl ve cemaliyle kudret ve eltafinin azemetini duymak ve ona göre hakkullah ve hukuki ibade müteallık müşkilâtı yenmek üzere «

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اسْتَعِينُوا بِالصَّبْرِ وَالصَّلَاةِ » mantukunca

Allahdan istiane ile ruha kuvvet almaktır. Onun içindirki bunu bilenler namazdan aldıkları zevk-u huzuru

Dünyada hiç bir şeyde bulamazlar. «

﴿وَلَذِكْرُ اللَّهِ أَكْبَرُ﴾ . ﴿أَلَا بِذِكْرِ اللَّهِ تَطْمَئِنُّ الْقُلُوبُ﴾

dir, ve onun içindirki Resulullah « **وَجَعَلَتْ قُرَّةَ عَيْنِي فِي الصَّلَاةِ** » demiştir. Namazı

böyle bir zevk ile kılmak ise kalbi her garazdan tecrid ederek ibadet ancak Allahın hakkı bulunduğunu ve

Allahdan başkasına açıktan veya gizliden ma'budluk hissası verip de gönlü ona takarak ibadet ve kulluk

etmenin o hakka tecavüz ve Allahın hürr yarattığı, Allahdan başka kimsenin sirrine vâkif olamayacağı

insanlık vicdanını fânîlere kendi eliyle teslim edip de azâbı elîme sokmak «zulmi azîm» olan şirk olduğunu

bilmek ve binaenaleyh her işinde Allahın rızasına tekarrüb için gönlünü yalnız onu yaratan, o

allâmül'guyub olan, ne kahr-u gadabına, ne de eltaf-ü atâsına payan olmıyan Allahi zül'celâle teslim

ederek likai halkın zevkî vahdetini selâmeti vicdan ile duymağa mütevakkıftır ki kevserin bir ma'nası olan ve

« **إِنَّ الدِّينَ عِنْدَ اللَّهِ الْإِسْلَامُ** » buyurulan islâmın asıl ma'nası da bu ihlâs ile

tevhiddir, namazı böyle ihlâs ile Allaha yüz tutarak mahza şükr-ü ta'zîm ile Allaha tekarrüb için kılmıyanlar,

şirk, riya karıştıranlar, Allahın hakkını vermek istemiyenler evvelki Sûrede geçtiği üzere namazlarından

yanılmış

Sh:»6195

olurlar. Ondan dolayı namazın ve bütün ibadetlerin ruhu demek olan bu nokta bilhassa tasrih olunarak

buyuruluyorki ﴿لِرَبِّكَ﴾ Rabbın için kıl -«lâm» «الْحَمْدُ لِلَّهِ» de olduğu gibi istihkak ve

iẖtisas içindir, yalnız Rabbın hakkı olarak, bilhassa Rabbına yüz tutarak tevhid ve iẖlâs ile kıl, demek olur.

Başta azamet nunu ve mütekellim zamiriyle «أَنَا أَعْطَيْنَاكَ» buyurulmuşken burada «لَنَا»

denilmeyip de Peygambere hitab olan zamire muzaf Rabb ismi mahsusıyla hassaten rububiyet tasrih

olunarak «لِرَبِّكَ» diye zamirden zâhire iltifatta da birçok nükteler vardır, bu evvelâ, mütekellim

zamirini izzah ile mu'tfin vahdetini beyandır, saniyen, emrin haysiyetini beyandır. Ya'ni emr, rububiyetin

hakkı ve malikiyetle hukmi terbiyenin muktezası olduğunu ifade eder. Bu emir sade verilmiş olan atadan

dolayı değil, Rabbına memlûkiyet ve merbutiyyetle hukmi terbiyenin muktezası olarak ileride daha ziyade

gayei kemale yürüyen bir nisbeti ihtisas ile mahza ibadet ve ubudiyet için sıdk-u sadakatla iyfa olunmayı

ve binaenaleyh her hususta Rabbın rızasını arayarak ona lâıyk olan her hayır, emri mahsus olmadan bile

yapmağa amade bulunmayı iycab eder, çünkü tekarrübün kemali yalnız ferâizle değil, daha ziyade nevâfil

iledir.

Salisen, bu izafet muhatab hakkında ahd ile ma'lûm bir nisbeti ihtisas ile bir rububiyeti mahsusayı ve

muhatabın ubudiyeti hassasını ifade ederki bunda da ayrıca bir izharı tekrim ve şerefi mahsus ile emrin

ekmel surette iyfasına bir sevk-u terğib vardır. İşte namazın bütün bu mülâhazalarla mahza rububiyet

hakki olarak Allah için hulûsı niyyet ile kılınması lüzumunu anlatmak üzere «salli» emri istihkak veya ihtisas

«lâmiyle» «لِرَبِّكَ» kaydıyle takyid buyurulmuştur. Bundan dolayı bunun hasılını «

فَاشْتَغَلْ بِالْعُبُودِيَّةِ خَالِصًا لَوَجْهِ رَبِّكَ الْكَرِيمِ خَلِيفًا
لِلْمُشْرِكِينَ وَالْمُكَذِّبِينَ وَالْمُرَائِيْنَ» diye

Sh:»6196

ifade etmişlerdir ki şöyle demek olur, o halde sen o müşriklerin, mükezziblerin, mürâilerin hilâfına olarak o

seni yetiştiren, sana o kevseri veren ve her emrine sahib olup bilhassa kendisine şerefi ihtisas ile daha

ziyade tekrim edecek olan kerîm Rabbinin rızası için ona halîs olarak ubudiyet ile iştigal et, onun için ihlâs

ile namaz kıl, ﴿وَأَنْحَرْ﴾ ve nahır yap -namaz kılmakla beraber kurban da kes, mâunu

men'edenlerin hilâfına fedakârlık ederek kıymetli, canlı mallardan, bahusus deve gibi iri bedenlerden

mahza Rabbinin namına hayr için bugazlayiver de «

﴿وَأَطْعِمُوا الْقَانِعَ وَالْمُعْتَرَّ﴾ . ﴿وَأَطْعِمُوا الْبَائِسَ الْفَقِيرَ﴾»

buyurulduğu üzere muhtaclara yedir, fi'len tahdisi ni'met ile Rabbinin kerem-ü atâsını duyur, Bayram yap.

Bu «venhar» emri, «salli» emri üzerine ma'tuf olduğu için «lirabbike» kaydi bunda da cârîdir, «salli

İrabbike, venhar İrabbike» mealindedir, ikisinin de Allah için hulûsı niyyet ile yapılmasını emr eder. Allah

için olmiyan namaz, namaz olmiyacağı gibi Allah için kesilmiyen de kurban olmaz. Kurban olmak şöyle

dursun Allahın ismi anılmayıp amden terk olunan veya Allahdan başkasının ismi çağırılarak kesilenler «

مَا أَهْلًا لِّغَيْرِ اللَّهِ» olduğu için zebiha bile olmaz, meyte gibi yenmesi haram olur (Sûrei

Mâideye bak). Vav da cemi' için olduğundan ta'kiyb veya terahîden eamm olarak bu iki emrin ihlâs ile

mutlâka cem'ini ifade eder. Baştaki « فَا » nın terettüb ifade etmesi, nahrin de şükr olarak atâya

terettübünü iktiza ederse de salâtan teahhurüne mani' olmadığı cihetle hemen onu ta'kiyb etmesi de iktiza

etmez, öyle olsaydı «fenhar» buyurulurdu. Maamafih mümkün olduğu kadar tesriinde nedibden de hâlî

olmaz. Bir nahır günü ma'ruf olduğuna göre de ona masruf olması tebadür eyler, kelâmın siyaki da Vavin

mutlak cemi' ma'nası üzerinde bu iki emrin cem'idir, mâunu men'edenlere tekabülü de bu iki emrin

cem'iledir: hem namaz kılmak hem nahır yapmak. İhlâs ile namaz, şükrün kalbî, lisanî, bedenî

her

Sh:»6197

nev'ini cami' olmakla beraber malî İbadeti müştemil olmadığından sade namazla iktifa olunmayıp onunla

beraber malî fedakârlıkla kurban keserek hayır yapmak dahi emr olunmuş ve bu suretle Sûrei Saffatta

geçtiği vechile Hazreti İbrahimin sünneti olarak cereyan edegelen Kurban Bayramına da işaret

buyurulmuştur, şunu da unutmamak lâzım gelir ki kurban kesmek, zekât ve sadakai fitr vermekten daha

fazla bir fedakarlık ifade eden bir ibadettir. Onun için bunda da kudret şart olmakla beraber zekât kadar

kudreti müyessire de şart değildir.

Lâfızdan zâhir olduğu gibi yukarıki Sûrede delâlet eder ki bu sallî emri namaz demek olan salâtandır,

tasliyeden ve sade duâ ma'nasından değildir. Bu salâtan murad hangi namaz olduğu hakkında bir kaç

kavil vardır. 1- Ebu Müslim salâti mektûbe, ya'ni farz namazlar olmasını tercih eylemiştir. İbni Cerir ve İbni

münzir bunu İbni Abbastan da rivayet eylemişlerdir. Emrin vücub ifade etmesi bunda zâhir gibi görünürse

de bu bir emirden bütün farz namazlarının vücubunu, ya'ni farziyyetini anlamak zâhir değildir, onların

farziyyeti, bu emrile değil, «

﴿أَقِمِ الصَّلَاةَ لِدُلُوكِ الشَّمْسِ إِلَى غَسَقِ اللَّيْلِ﴾ . ﴿إِنَّ
«الصَّلَاةَ كَانَتْ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ كِتَابًا مَوْقُوتًا﴾

ve âyetlerle sâbittir. Bundan evvel de Resulûllah namaz kılıyordu, onun için bu ma'nayı anlatmak istiyen

müfessirîn bunu «أَقِمِ الصَّلَاةَ» gibi salâta devam et diye tefsir eylemişlerdir ki vücub nefsi salâta

devam et diye tefsir eylemişlerdir ki vücub nefsi salâta değil, devamına müteveccih olmuş olur, devam da esasen me'murün bih olduğundan bu emir bir te'kidden ibaret kalmış bulunur ki bu da hılâfı zâhir demektir. Meğer ki bu Sûre de Mî'racta nâzil olmuş bulunsun da o zaman beş vakit namaz farz kılınırken bu emir de verilmiş bulunsun.

2- Farzlara da nevafile de şamil cinsi salât denilmiştir. Çokları bunu tercih eylemişlerdir. Bu ma'na da yalnız emrin nedbe hamliyle anlaşılmaz, bunun vechi şöyle

Sh:»6198

mülâhaza olunabilir: emir vücub ifade ediyorsa da burada hukmün asıl mehattı « لَرَبِّكَ » kaydi olduğu

için vücubun asıl müteallakı selât ve nahrin kendileri değil de Allah için olmaları kaydidir, bu ise şöyle

demek olur: gerek farz ve gerek nafiye kılacağıın namazları hulûsi niyyet ile Allah için kıl, mutlâka namaz

cinsinden hangisi olursa olsun yalnız Allah için olarak bilhassa niyyet ile kılınması şarttır, farzdır. Yoksa

namaz olmaz, kurban da böyledir. Kurban kesmek farz olmasa bile kesilince Allah için kesilmesi farz olur.

Bu surette de nefsi selâtın ve nahrin vücubu mes'elesi bu ayetten başka delillere âid olmuş olur. Bu

ma'nayı tercih etmek istiyen müfessirîn de buna «

اجْعَلْ صَلَاتَكَ وَ نَحْرَكَ لِلَّهِ وَحْدَهُ خِلَافًا لِلْمُشْرِكِينَ
وَ الْمُرَائِينَ» namazını ve kurbanını yalnız Allah için yap, müşriklerin, mürâîlerin hılâfına olarak sen

ancak Rabbına tahsis et. Çünkü müşrikler putlara tapar ve putlar için kurban keserlerdi, mürâîler de halka

gösteriş için kırlarlar. Bu ma'nanın esas i'tibariyle doğru olduğunda, ya'ni « لِرَبِّكَ » den bu ma'na

anlaşıldığında şübhe yok ise de mes'ele bundan ibaret görünmüyor. Burada kevser atıyyesine müterettib

olarak Allah için namazla beraber nahrin, ve nahrile müterafık bir namazın dahi Peygambere vücubu

tebâdür ediyor. Ya'ni emrin vücubu yalnız lirabbike kaydına değil, o kayd ile meşrut olarak mukayyede dahi

müteveccih olmak zâhirdir, Mâunu men'edenlere tekabülü ve onu müteakib zikri de buna bir karfinedir. Bu

ise bütün namazların Allah için kılınması lüzumunu anlatmakla beraber bilhassa bir şükür namazı ile bir

kurbanın vücubunu da ifade eder. Onun için 3- bir kısım müfessirîn'de demişlerdir ki bu namazdan murad

bayram namazı, nahırdan muradda dahaya, ya'ni kurban Bayramında kesilen kurbanların nahridir. Bundan

başka, 4- Mücahid, Ata ve Ikrimeden merviy olduğu üzere bir kısım müfessirîn de bu namazdan murad

Bayram

sabahi Müzdelifede kılınan sabah namazı, nahırdan murad da Minada kesilen kurbanlar olduğunu

söylemişlerdir. Lâkin bu Sûrenin nüzulü Mekkî olduğuna göre bu iki ma'nanın tahsîsî da müşkildir. Zira

Mekke'de iken Bayram namazı kılındığı ma'lûm değildir. Bunun Bayram namazı olduğunu söyleyenler

Medenî olmasına meyl etmişlerdir, hattâ Saıyd ibni Cübeyrden bu âyetin Hüdeybiyede nâzil olduğuna ve

Resulûllahın Adhâ hutbesini iyrad edip iki rek'at namaz kıldıktan sonra kurbanları kestiğine dair bir rivayet

de vardır. Ve bununla namazın kurbanı kesmeye takdimi vâcib olduğuna istidlâl edenler de olmuştur iki

defa nüzule kail olanlar da buna istinad etmek istemiştir. Bu surette kevser «

إِنَّا فَتَحْنَا لَكَ فَتْحًا مُّبِينًا

» mazmunu üzere Hüdeybiye sulhüne bir işareti de

tezammun etmiş olur. Fakat Mekkiyyetin şöhreti karşısında bu rivayetin de sıhhati tesbit edilememiştir.

Mekke'de iken haccın farziyyeti dahi sâbit olmadığından dördüncü kavildeki tahsîs da cayı nazardır. Şu

halde bütün bu kavillerin mecmuuna nazaran en doğrusu şu neticeye gelmek olur: burada evvelâ kevser

kendisine verilen Hazreti Peygamberin hususiyeti mevzuı bahistir. Bu âyet ile sâbit olan vücub,

Peygambere mahsustur, onun havassındandır. Bunun bilhassa bir şükr-ü sürur namazı, ve münkirlere

rağmen atâı rabbanîyi ızhar ile tahdîsî ni'met için halka ve bahusus muhtac olanlara fisebîlillah bir ziyafet

ve ikram olmak üzere kurban kesmek ile de müterafık bir namaz olmasına nazaran Bayram namazlarına ve

bahusus hacda bulunmıyanlar hakkında Kurban Bayramı namazına esas olan bir namaz olmak üzere daha Mekke'de iken Peygamber vâcib kılınmış olması iktiza eyler ki buna da en yakışan kuşluk namazı olmasıdır. Filvaki' Resulûllaha beş vakit namazdan fazla olarak teheccüd ve duhâ namazlarının da yazılı namazlardan olarak vâcib olduğu ma'ûmdur. «Venhar» emriyle de bunun hacc

Sh:»6200

günleri olan nahır günleriyle daha ziyade bir alâkası bulunduğu anlaşılır. Bu suretle bunda farz namazlara devam ve hattâ nâfileye de teşvik ma'nası bulunmakla beraber şükür ve ibadet için sade onlarla iktifa olunmaması ve hattâ yalnız cinsi salât gibi bedenî ibadetlerle de kalınmayıp kurban kesmek suretiyle malî fedakârlıklarda dahi bulunulması ve böyle bütün ibadetlerin «

قُلْ إِنِّ صَلَاتِي وَنُسُكِي وَمَحْيَايَ وَمَمَاتِي لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ لَا شَرِيكَ لَهُ وَبِذَلِكَ أُمِرْتُ وَأَنَا أَوَّلُ الْمُسْلِمِينَ

münhasıren Allah için yapılması hak islâm dininin, kevser atıyyesinin iycaı olduğu delâlet de açıktır.

Onun için Resulûllah Mekke'de iken dahi bu minval üzere hareket etmiş, beş vakit farz namazlardan maada

daha diğer namazlar kılmağa müvazabet eylemiş, ezcümle vitir ve duhâ namazlarına da kendi hakkında

mektubattan olarak müvazebet kılınmış, hac farz değil iken de nahır günlerinde ve onun haricinde kurbanlar

da kesmiştir. Ve demek ki kurbanı keserken kuşluk veya bilhassa bir şükür namazı da kılınmıştır. Sonra da

Medîne'de ümmet için Zilhiccenin onuncu nahır günü Kurban Bayramı namaz ve kurbanı meşru' kılınmıştır.

Fakat ümmet için bu namaz ve kurbanın sübut ve takriri doğrudan doğruya bu âyet ile değil, medîne'de

Peygamberin emr-ü sünnetiyle vaki' olmuştur. Gerçi Peygambere ittibain vucubuna binaen ona olan

«venhar» emriyle ümmetin nisabe mâlik olanlarına dahi uhdiyyenin vucubuna istidlâl olunabilir ve

Medîne'de nüzulüne kail olanlar buna zâhib olmuşlar ise de usuli fıkhıta beyan olduğu üzere

Peygamberin havassından olan fi'illerde ittibain vucubu sâbit olmaz. Onun için burada şu hadîsi şerîf ile de

o istidlâle cevab verilmiştir: «

ثَلَاثٌ كُتِبَتْ عَلَيَّ وَلَمْ تُكْتَبْ عَلَيْكُمْ الضُّحَى وَالْأَضْحَى

وَالْوَتْرُ = üç şey benim üzerime yazıldı (ya'ni farz kılındı) sizin üzerinize yazılmadı: duha namazı,

uhdiyye kurbanı, vitir namazı», demekki Peygambere farz olduğu halde ümmete farz olmiyan şeyler vardır.

Buradaki «salli, venhar» emirleri de böyle demektir. Bunlar

ümme hakkında başkaca bir emir veya nehiy bulunmadıkça olsa olsa Peygamberin sünneti olarak meşru'

olur. Ta'mine delâlet eder surette zannî ba'zı delâilin iktiraniyle de şübhelî delil ile sâbit Ma'nasına vâcib de

olabilir. Netekim vitir bu ma'na ile vâcib veya farzı amelîdir denilir. Bayram namazı ve kurbanı da böyledir.

Hidaye ve sair Fıkıh kitablarında Udhiyyeye dair şu hadîslerle de iştidlâl edilmiştir: İmam Ahmed ve İbni

Mâcenin rivayetleri üzere: «

مَنْ وَجَدَ سَعَةً مِنَ الْمَالِ وَلَمْ يُضَحِّ فَلَا يَقْرَبَنَّ مُصَلَّانَا = maldan bir

vus'at bulub da Udhiyye kurbanı kesmiyen bizim namazgâhımıza yaklaşmasın. Bir de şu emri nebevî

vardır: « ضَحُّوا فَإِنَّهُ سَنَةٌ أَبِيكُمْ إِبْرَاهِيمَ = Udhiyye kurbanı kesiniz çünkü o

babanız İbrahim aleyhisselâmın sünnetidir. Tirmizîde: Udhiyye vâcibmidir? Diye bir adam İbni Ömer

radiyallahü anhümadan sordu, müşarünileyh «

ضَحَّى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَالْمُسْلِمُونَ = Resulûllah

sallâllahü aleyhi vesellem, Udhiyye kurbanı kesti müslimanlar da kesti» dedi adam yine suâlini tekrar etti, o

da «anlamıyormusun

«ضَحَّى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَالْمُسْلِمُونَ» dedi.

Tirmizî derki bu hadîs hasendir sahihtir, elyevm ehli ilm indinde amel bunun üzerinedir: Udhiyye vâcib

değil (ya'ni farz değil) lâkin Resulûllahın sünnetlerinden bir sünnettir. Yine Tirmizîde İbni Ömerden:

«Resulûllah Medînedede on sene ikamet etti hep Udhiyye kurbanı yapıyordu». Berâ' ibni âzibden: Resulûllah

sallallâhü aleyhi vesellem bir nahır günû bize hutbede buyurduki: hiç biriniz namaz kılınca kadar zebh

etmesin. Bunun üzerine dayım kalktı, Yaresulallah! Bugün et günû, bunda mekruh varmı ben ehlimi ve

hânemin ehlini ve komşularımı it'am için kurbanımı acele kesmişim? Dedi. Öyle ise bir daha kes buyurdu,

Yaresulallah! Yanımda bir anakı leben (bir sût oğlağı) var, iki et koyunundan daha hayırlıdır onu

keseyimmi? Dedi. Evet, o senin iki nesîkenin (ya'ni iki kurbanının) hayırlısıdır, senden sonra bir ceze'a

(çebîş)

Sh:»6202

dahi kifayet etmez, buyurdu. Bu babda câbirden ve Cündebden ve Enesten ve Uveysmir ibni eş'arden ve

İbni Ömerden ve ebî zeydi ensarîden dahi rivayetler vardır, bu hadîs, hasenden sahihtir, ekser ehli ilm

indinde amel bunun üzerinedir: Mısırdâ, ya'ni Cum'a ve Bayram namazları kılınan kasabada İmam, Bayram

namazını kılınca kadar kurban kesilmemelidir. Ba'zı ehli ilim de Bayram namazı kılınmıyan köy ehlisi için

Fecrin tulûunda kesmeğe ruhsat olduğunu söylemişirki İbni mübârekin kavlidir, ve bütün ehli ilim keçinin

cezei. (Bir yaşını doldurmıyan çebîşi) kifayet etmez, fakat koyunun cevei kifayet eder demişlerdir, ve

koyunun cezei (toklu) altı yedi ayda olabilir. Bunlar gösteriyor ki kurban Bayramı namazından sonra kurban kesmek Resulûllahın fi'il ve emriyle sâbit olmuştur, ona farz olmakla beraber ümmeti için farz kılınmamış, onun terk etmediği ve Bayram namazından evvel kesilmesini kâfi görmediği bir sünneti olarak tekrâr etmiştir. Böyle bir sünnet ise dînde şeâirden olarak tarikâtı meslûke olmuş ma'nasına bir sünnettir, ki farza yakındır. Bu gibilere kat'î farz ma'nasına vacib vâ'id şübhesi bulunduğu takdirde Hanefî fikhinde ma'lûm olduğu üzere şübheli delil ile sâbit ma'nasına vâcib de itlâk olunurki şibhi farz demektir. Onun için imamı A'zamdan zâhiri rivayette vâcibdir. Diğerlerinin vâcib değil, demeleri ise farz değil ma'nasıdır. Bununla beraber vâcib veya sünnet olan kurbanlar udhiyyeye mahsus da değildir, nüzur, hac, nüsük ve şe'âirinden olan kurbanların bir kısmı vâcib olduğu gibi hac ve nezir haricinde şükür ve tesadduk için akîka ve saire gibi sünnet ve mendub olarak tetavvu' ve nevafil kabîlinden de kurbanlar kesilir, ki tafsîli Fıkıh kitaplarında aranmalıdır.

Burada «venhar» emrinin esas ma'nasına gelelim: Bu belliki nahırdan muştaktır, nahir kelimesi de isim ve masdar

olarak kullanılır. İsim olan nahr: göğsün boyun tarafına gelen boğaz çukuruna doğru gerdanlık yerine denir.

Masdar olan nahr ise; Râgıb vesair ehli lügatin beyanına göre aslında nahre isabet ettirmek, ya'ni vurmak

veya dokunmak veya buğaz çukuruna bıçak sokmak suretiyle nahre rastlamak demektir, deve ibtida

oradan kesildiği için onda galib olmuştur, bundan mutlâka zebh etmek, bugazlamak ma'nasına da

kullanılmıştır. İntihar da bunda me'huzdur. Sûrei mâidede geçtiği üzere ma'lûmki zebh, lebbe denilen çene

altından kesmekle de olur. «Venhar» emri de bu masdar olan nahirdendir. Zâhir olan da bugazlamak

ma'nasına nahirdendir. Nahr ve zebh, mutlâka kurban için olmak lâzım gelmeyip mücerred etini yemek

veya satmak için de olabilirse de Zilhiccenin onuncu günü olan kurban Bayramının üç gününe de kurban

kesmek ma'nasına nahr günleri denilmek mütearef bulunduğu gibi burada sevki kelâm şükür ve ibadet

ma'nası üzerinde olduğu için de kurban ma'nası zâhirdir. Bundan dolayı namaz kıl kurban kes de kurban

Bayramı yap ma'nasına da olabilir. Fakat «venhar» emrinin mefulü zikr edilmemiş, neyin kurban edileceği

ta'yin olunmamıştır. Bu cihet, mücmeldir. Bu şöyle demek olabilir: nahr denilen ibadeti de yap, yâhud

Rabbına kurban için bugazlanmak şanından olanları bugazla. Yâhud nahr Bayramı yap, bunun hepsi de

Allah için kurban kesmek ma'nasına nahr fi'linde hulâsa edilir. Demekki bunda mefulün cinsini ta'yin

maksud olmayarak, yâhud ta'mime işaret olunarak Allah için hayır olmak üzere bugazlanmak şanından olan

ehemmiyeti hâiz herhangi bir kurbana irakai dem ile nefsi fi'lin iykai matlûbdur. Arabın urfünde nahir deve

kesmekte galib olduğu ve Sûrei hacta «

وَالْبُدْنَ جَعَلْنَاهَا لَكُمْ مِنْ شَعَائِرِ اللَّهِ لَكُمْ فِيهَا خَيْرٌ فَاذْكُرُوا
اسْمَ اللَّهِ عَلَيْهَا صَوَافَّ فَإِذَا وَجَبَتْ جُنُوبَهَا فَكُلُوا مِنْهَا
وَأَطْعِمُوا الْقَانِعَ وَالْمُعْتَرَّ كَذَلِكَ سَخَّرْنَاهَا لَكُمْ لَعَلَّكُمْ

تَشْكُرُونَ» âyetinde bûdün zikr olduğu cihetle ekser müfessirîn burada nahrın

bugazlamak

Sh:»6204

ma'nasına olduğunu göstermek için « وَأَنْحَرَ الْبُدْنَ » diye takdir ve tefsir eylemişlerdir. Maksud

deveye hasır değil en ma'rufiyle en büyüğüne işaret olarak bedeneleri, deve gibi iri gövdeli, ehemmiyetli

kurbanlıkları kes demek olduğunu anlatmaktır. Ebu hayvan Bahirde derki «nahrden murad hediye, nüsük,

dahâyâ nahrdir, cümhûr böyle demiştir. O vakit cihad yoktu, onun için selât ve nahr bu ikisiyle emr

olunmuştur اهـ. Âlûsî de ekseriyyetin dahâyâ nahri murad olması üzerinde olduğunu söylemiştir.

Hepsinin de maksadı nahrın kurban kesmek ma'nasına olduğunu anlatmaktır. Yoksa murad yalnız deve

kesmekten ibaret olduğunu söylemek değildir. Usuli fıkıh ta'birince söyleyecek olursak nahr bugazlamak

ma'nasında zâhirdir, Fakat mefuli hakkında mücmeldir. Ne gibi hayvanların bu kurban için kesilebileceği

diğer delillerle beyana muhtacdır. Sûrei en'âmda « **ثَمَانِيَةَ أَزْوَاجٍ** » buyurulan koyun, keçi, deve,

sığır, erkek ve dişi en'âmin sekizinin de büyüklerinden bayram kurbanı kesilebileceği Fıkıhta tafsîl

olunduğu üzere sünneti nebeviyye ile beyan olunmuştur. Nahr devede daha ma'ruf olmakla beraber

diğerlerinin de nahr şanındandır. Bu itibar ile nahr, zebh ma'nasına olmakla beraber kurbanın

büyüklüğüne, ve binaenaleyh gövdeli, kıymetli a'lâ cinsinden ekmele suretle kesilmesine i'tina, bir de hacc

ve kurban Bayramı gününün adı olmak münasebetiyle nahr gününe işaret için devede galib olan nahr

lâfziyle ifade olunmuş demek olur. Ganem hakkında « **لُحُومَهَا شِفَاءٌ** » hadîsi

delâletiyle

Sh:»6205

koyun eti daha şifalı olduğu için daha eyidir, kemmiyyetçe değilse de keyfiyyetçe a'lâsıdır, ve kurbanın en

esaslı, en umumî nisabıdır. « **خَيْرُ الْأُضْحِيَّةِ الْكَبِشُ** » = uhdiyyenin en hayırlısı koçtur» diye

bir hadîs de vardır. Hadîs ve fıkıh kitaplarında mezkûr olduğu üzere Resulûllahın uhdiyyesinde boynuzlu

güzel iki koçu « بِسْمِ اللّٰهِ وَاللّٰهُ اَكْبَرُ » diyerek ve ayağını boyunlarına koyarak kendi eliyle

kestiği meşhurdur: «

ضَحَى رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ بِكَبْشَيْنِ اَمْلَحَيْنِ
اَقْرَنَيْنِ ذَبَحَهُمَا بِيَدِهِ وَ سَمَّى وَ كَبَّرَ وَ وَضَعَ رِجْلَهُ عَلَى

صَفَاحِهِمَا » Câbir radiyallahü anhten rivayet edildiği üzere de demiştir ki: Peygamber sallâllahü

aleyhi vesellem ile beraber musallâda edhâ namazında hâzır bulundum, hutbesini bitirince minberden

indi, bir koça vardı Resulullah onu «

= بِسْمِ اللّٰهِ وَاللّٰهُ اَكْبَرُ هَذَا عَنِّي وَ عَمَّنْ لَمْ يُضَحِّ مِنْ اُمَّتِي

Bismillâhi vallahü ekber bu benden ve ümmetimin kurban kesemiyenlerinden» diyerek kendi eliyle zebh

etti **اه**. Deve ve siğir cinsi bedenelerin yedi kişiye kurban olabileceği de beyan buyurulmuştur, Bir kişi

keserse elbette daha büyük hayır ve sevab olur, ancak bunların da yavruları kifayet etmez. Hac ve udhiyye

kurbanlarından maada gerek nezir ya'ni adak ve gerek adamadan sırf tetavvu' olarak tesadduk ve şükr için

kesilecek sair kurbanlar ise eti yenir her hayvandan ve her zaman kesilebilir. Binaenaleyh mutlak kurban

deve nahrine munhasır olmadığı gibi udhiyye ve hacca aid nüsük ve keffarat kurbanları dahi deveye

mahsus olmadığından venhar emri de deveye mahsus değil, nahr günü ta'birinde olduğu gibi kurban zebh

etmek ma'hasına olmak muvafıktır, bunu «nahri bûdün» ile tefsir edenlerin umradı da develere tahsiys için

değil, boğazlamak ma'nasını anlatmak ve kurbanların bedenlilerine i'tinayı iş'ar etmek için olduğundan

dolayı Ebu hayyan ve Âlûsî de cumhurun ve ekseriyyetin kavlini o vechile hulâsa etmişlerdir. Ancak

Âlûsînin beyanında udhiyyeye basır, zâhirdir. « ثَلَاثٌ كُتِبَتْ عَلَىَّ الْخِ » hadîsine muvafık

olan da budur.

Sh:»6206

Cumhur kavlinin hılâfına gelince: İbni Ebi Hâtimin rivayetine göre Ebül'ahvas «venhar» emrinin göğsünü

Kibleye tekabül ettir ma'nâsına istikbali Kible ile emr olunduğunu söylemiştir. Ferrâ da buna zâhib olmuş ve

te'vilinde şöyle demiştir: « مَنَّا زِلُهُمْ تَتَنَاحِرُ = menzilleri tenâhur eder» ta'birinde olduğu vechile

karşı karşıya tekabül ma'nâsına gelir, Şu beyt de bu ma'nâdendir:

اباحكم هل انت عم مجالد و سيد اهل الابطح
المتناحر

El'ebtahıl'mütenâhır, göğüs göğüse karşılıklı dere demektir. Bu ma'nadan nahr, Kibleye istikbal

ma'nasını ifade edebilir **أَه**. Filvaki' tenâhur lügatte intihar etmek ve bugazlaşmak ma'nasına geldiği gibi göğse isabet ettirmek, göğüs göğse karşılaşmak ma'nasından mecaz olarak evlerin ve dere kenarlarının karşılaşması gibi mutlâka tekabül ma'nasına da gelebilir ise de ma'ruf olan ma'nayı bırakıp da mecaz üstüne mecaz olarak Kibleye istikbal ma'nasını anlamağa kalkışmak doğru olmaz, nahrin de tenâhur ma'nasına geldiği kabul edilecek olunca bundan göğüs göğse cihadı, mücahedeyi anlamak daha ziyade yakışırdı, nüzulün Medenî olduğunu söyleyenlere göre bunda bir işkâl olmayacağı gibi Mekkede de ileriye aid bir emr olabilirdi. Mutlak emir, fevri iycah etmiyeceği gibi kurban hakkında da geçtiği vechile vâv da terâhîye mani' olmazdı.

Bundan başka İbni ebî hâtim ve Hâkim ve İbni merdûye ve Sünende, beyhekî Hazreti Ali kerremallahü vechehuden şöyle bir rivayette bulunmuşlardır: demiş ki bu « **إِنَّا أَعْطَيْنَاكَ الْكَوْثَرَ** » Sûresi nâzil olduğunda Resulullah «Rabbımın bana emr ettiği bu nahîre (ya'ni buğazlanacak) nedir? Diye Cibrîl alehisselâma sordu, o, dedi: nahîre değil, lâkin namaz için tahrîme yaptığında tekbir alırken ve rüku'

ederken ellerini kaldırmanı sana emrediyor. Çünkü o bizim salâtımız ve yedi Semadaki Melâikenin salâtıdır, ve her şey'in bir ziyneti vardır, namazın ziyneti de her tekbirde iki elini kaldırmaktır **اهـ**. Lâkin Süyutî bunun senedine zayıf demiş, İbni kesîr bu hadîs cidden münkerdir demiş. İbni cevzî de Mevzuatta saymıştır. İbni cerîr bir de Ebu Ca'fer Hazretlerinden iftitah tekbirinde el kaldırmak demiş olduğunu nakl eylemiş, Buharî, tarihinde ve Dârekutnî İfradda yine Hazreti Aliden namazda sağ elini sol bileğinin üzerine koy da sonra ikisini göğsüne koy demiş olduğunu tahrir etmişler, Ebüşşeyh ve Sünende beyhekî Enesten merfuan ve ba'zıları İbni Abbastan da böyle rivayet eylemişler ise de bunların da sıhhati sâbit olamamıştır, Süyutî Hazreti Aliden ikinci hadîsi İbni Ebî hâtimin ve Hâkimin lâbe'se bih olan bir senedle tahrir eylediklerini söylemiş, Dahhâk ile Süleymanı teymî de namazdan sonra duâda ellerini göğsüne kaldı demiş oldukları da nakl edilmiştir. Bunlar kurban kesmeğe iktidarı olmıyanlar hakkında veya namazın adâbına müteallık ba'zı rivayetler olabilirse de nahrin ma'lûm ve meşhur olan kurban kesmek ma'nasını bırakıp âyeti bunlarla te'vile kalkışmak ve bu suretle «venhar» emrini de «salli» emrine idhal eylemeğe çalışmak aslâ doğru olmaz, bunların hepsi nihayet namaza aid şeylerdir. Sade bununla Sûre namaz kılmayanlara ve mûra'îlik edenlere mukabil ihlâs ile namaz fazîletini emretmiş olursada mâunu men'etmelerine mukabil Allah için halka muavenet olan bir hayır ve kerem fadl-ü fazîletini ihtiva etmiş

olmaz, bu da kevser atıyyesine mazheriyyet şerefinin şükrü esasiyle mütenasib olmaz. Nahrin kurban

kesmekte ma'ruf olduğu ve Kur'ânın üslûbunda namaz emirlerinden sonra ekseriya zekât ve infak emirleri

ve âyetleri zikroluna geldiği ve müşriklerin duâlarını ve

Sh:»6208

kurbanlarını putlar ve tagutlar namına yaptıkları da mülâhaza edilince bu emrin onlar hılâfına namazdan

mâada Allah için kurban keserek zekâtta dahi fazla bir fedakârlıkla kıymetli mallara kıyıp ibadullaha hayır

ve muavenette bulunmak kevser atıyyesine şükretmek üzere beden ve malen ibadet ve hayr ile işigali

emretmiş olması en açık ve en esaslı ma'na olduğunda tereddüd edilmez. Bu esas tesbit edildikten sonra

bundan mümkün ve muhtemil olabilen diğer bir takım işaretler daha anlamakta ise zevk ve ırfan için hacr

yoktur. Bu vecihle işbu « فَصَلِّ لِرَبِّكَ وَأَنْحَرُ » âyeti Sûrei en'amın âhirindeki «

قُلْ إِنْ صَلَاتِي وَنُسُكِي وَمَحْيَايَ وَمَمَاتِي لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ لَا

شَرِيكَ لَهُ وَبِذَلِكَ أُمِرْتُ وَأَنَا أَوَّلُ الْمُسْلِمِينَ » âyetindeki emri, ve

vedduha Sûresinin âhirindeki « وَأَمَّا بِنِعْمَةِ رَبِّكَ فَحَدِّثْ » emrinin kevser atıyyesine

şükran olmak üzere fi'lî bir izzahını ifade eder. Bundan dolayı biz de mealde kurban kesmek ta'biriyle

ifadeyi bugazla demekten daha muvafık bulduk. Ki tefsirinin hasılı şu olur: sana o kevseri verdiğimizden dolayı haydi sen rabbının atasına hem kalben, hem lisanen, hem bütün cevarihinle bedenlen ve mâlen her vechile şükr etmek üzere Rabbın için ihlâs ile namaz kıl, namaz kılmakla beraber kurban da kes, ona böyle tevhid ve ihlâs ile fedâkârâne ibadet, ubudiyet ve çok hayır işliyerek tahdîsi ni'met et, Rabbının sana olan atası kesilmek ihtimali yoktur 3. ﴿إِنَّ شَانِعَكَ﴾ doğrusu senin şâniin -sa'na şeneâtı olan: buğz, kin tutan: hınç besliyen herkim olursa olsun ﴿هُوَ الْأَبْتَرُ﴾ odur ancak ebter- güdük, ardi arkası kesilecek, nesl ü nesebi, iyi adı, sanı kalmıyacak odur, sen değilsin ya Muhammed! Senin ardınca gelecek hayırlı zürriyyetin de, evlâdın gibi Etba' ve Ensarın sevgili ümmetin de çoğalacak, dînin, kitabın, güzel adın, sanın feyz-u fadlın bâkî kalacak, Âhirette de beyana

Sh:»6209

sığmaz, kesilmez tükenmez ecre ireceksin, böyle kevserle hayri kesîre buğz edenin, onu sevmiyenin

hayırsız kalacağında ise şübhe yoktur. -

«وَلَا يَجْرِمَنَّكُمْ شَنَاٰنُ قَوْمٍ عَلَىٰ ۭٓ إِلَّا تَعَدَّلُوا ۗ» ŞÂNİ', işaret ettiğimiz vechile «

âyetinde geçtiği üzere buğz-u adâvet etmek kin tutmak ma'nasına şeneândan ismi fâil olarak mubğız, buğz eden demektir. Anlaşılyorki murad buğz edip geçmiş olan değil, buğzunda devam ve ısrar edendir. Ya'ni zaman ve hudûs ma'nası değil, devam ve sübût ma'nası maksuddur. Onun için izafeti, lâfziyye değil, ma'neviyyedir. Binaenaleyh bilahare tevbe edip iymana gelenler bu hükümden haric kalır. Ebter, uyubdan olduğu için ef'ali tafdîl değil, sıfatı müşebbehedir. Müennesi betra gelir, kesiklik ma'nasına betirden müştaktır; Binaenaleyh esas mefhumu kesik demek ise de urfte kuyruk kesilmesinde şâyi' olmuştur, onun için kuyruğu kesik hayvana ebter denildiği gibi kuyruğu kesik küçük ayın gibi yazılan hemze elife « ء » aynı betra' ta'bir olunur, ki türkçe de müzekkerine de müennesine de güdük denilir. Kuyruk arkada olmak hasebiyle sonunda arkası olmıyan, ya'ni zürriyyeti olmıyan, kendinden sonra eseri kalmıyan kimselere veya sonu gelmiyen, sonunda hayır olmıyan işe de istiare suretiyle ebter denilmiştir. «

كُلُّ أَمْرٍ ذِي بَالٍ لَمْ يُبْدَأْ فِيهِ بِبِسْمِ اللَّهِ فَهُوَ ابْتَرٌ = ehemmiyyetli

olan her hangi bir iş Allahın ismiyle başlanmazsa o iş ebterdir» hadîsinde ebter, sonu gelmez, sonunda

hayrı olmaz, nâkıs, güdük kalır demektir. Çünkü « كُلُّ شَيْءٍ هَالِكٌ إِلَّا وَجْهَهُ » dir. Daha

sonra, ebter, hakîr-ü zelîl ma'nasına da gelir. Burada « هُوَ » gerek zamiri fasıl ve gerek mübteda olsun

«el'ebter» müsnedi ma'rife olduğu için cümle, kasr ifade ettiğinden dolayı ebterlik mefhumunu

Peygamberden külliyyen nefy ile ona buğz edene hasr ettiği cihetle ebter kelimesinden anlaşılması

muhtemil olabilen ma'naların, noksanların Sh:»6210

hepsini sahib kevser olan Resulullahdan nefy ile ona her bugz edene isbat etmek suretiyle sebebi nüzulde

zıkr olunduğu üzere ebter diyen şahsın muhakkak ebterliğini haber vermiş olmakla başka zürriyetsizlik

ma'nâsı olmak üzere muhtemil olan her ma'nâ bu kasırda dahil olmak lâzım gelir ki bu şöyle demek olur.

Ya Muhammed! Sana kesilmek ihtimali olmiyan kevser verilmiş olduğu için sende hiç bir vechile, hiç bir

ma'nâ ile ebterlik, güdüklük ihtimali yoktur, sana oğlunun vefatından dolayı ebter diyerek buğz-u sebb

edenin kendisi her ma'nasiyle ebterdir, çünkü sana öyle buğz edenlerin hepsi hakîkatte mutlâka ebterdir.

Onlar da mutlak ebterlik ma'nası vardır. İşte yukarıda beyan olunan tefsîrin şumûlü kasrın bu

mazmunundan müstefaddir. Bu suretle bunda bir taraftan kevserin kesilmek ihtimali olmiyan bir hayrı kesir

olduğu tasrih edilmiş bulunuyor, bir taraftan da onun sahibine bugz edenlerin umumiyetle ebterliği kübrâ

makamında bir illet ve delil suretinde haber verilmekle ebter diyen kâfirin ebterliğini de bilhassa haber

vermiş bulunuyor ki buna ilmi bed'îde mezhebi kelâmî ta'bir olunur. Bundan dolayı ba'zıları bunun A's ibni

Vâil, veya Ebu Cehil veya Kureyşten bir cemaat veya Kâ'b ibni Eşref, her hangisi ise sebebi nüzul olan

ma'hud şahsa veya eşhasa mahsus olduğuna zâhib olmuşlarsa da muştakk üzere hüküm, muştakkun

minhin illiyyetini ifade edeceğinden şâni' vasfiyle ifadesi zâhiren amm olduğunu iş'ar eyler. Fil'vakı'

Resulullah'a bugz etmiş olanlar hep ebter olmuşlardır. Ya maddeten nesl-ü nesebî veya ma'nen hayr-u zikri kesilmiş, nihayet hakîr-ü zelîl olarak bednâm olup gitmişlerdir. Zürriyeti, eseri bulunanların da evlâdlarından, eserlerinden hayr-u intifa'ları kalmamıştır. Çünkü onların neslinden salâh ile islâma girmiş olanlardan kâfir atalarının duâ ve istiğfar ve sair suretle intifa'ları kesilmiş,

Sh:»6211

aralarında ismet münkati' olmuşlar. Bu evlâdlar hep Peygamberin ümmet ve etbai, ma'nevî evlâdı olmuşlar

«

مَا كَانَ لِلنَّبِيِّ وَالَّذِينَ آمَنُوا أَنْ يَسْتَغْفِرُوا لِلْمُشْرِكِينَ وَلَوْ
كَانُوا أَوْلَىٰ قُرْبَىٰ

yoktur, onlar hayrül'halef olmazlar. Duâ bile etseler «

وَمَا دُعَاءُ الْكَافِرِينَ إِلَّا فِي ضَلَالٍ

ölümlerinden sonra eserlerinin de indallâh, Âhıret için kendilerine hiç bir hayr-u fâidesi olmaz, o azîm

azâbdan kurtarmaz. «

﴿أُولَئِكَ الَّذِينَ لَيْسَ لَهُمْ فِي الْآخِرَةِ إِلَّا النَّارُ وَحَبِطَ مَا

صَنَعُوا فِيهَا وَبَاطِلٌ مَّا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١٠﴾ ﴿لَا يُخَفَّفُ عَنْهُمْ
العَذَابُ وَلَا هُمْ يَنْظُرُونَ﴾ dur. Bununla beraber şundan da gaflet edilmemek lâzım

gelir ki Peygambere şeneân ile bugz-u adavet; ona iman etmemekten ibaret olan küfürden ehass, daha

şiddetli bir küfürdür, bunun fi'len izharı ona fi'len harb i'lânı olacağı gibi kavlen izharı da o ma'nâda olarak

sebb-ü şetm olur. Bunun ise Hak şerinde istihkakı harb ve katildir. Peygambere sırf dîninden dolayı adavet

ederek ebter, veya «münbetir sanevber = kesik çam» diye bugz-u şematet izhar eden şâni de ona öyle

sebb ile küfr etmiş olduğundan «venhar» emrinden sonra tahkik ile beraber illiyet de ifade eden « ان »

ile ta'lil siyakında « انَّ شَانِعَكَ هُوَ الْاَبْتَرُ » buyurulmasında ona öyle sebb edenlerin

önünde olmazsa sonunda kesilmeğe müstehakk olduklarına işaret ve hattâ sonlarında bir hayırları kalmayıp

büsbütün bednâm olacaklarını ihtar, Resulullahın ise onların zıddına olarak hayr-u feyzinin, ve âsâr-u

fadlının kesilmeyeceğini ihbar vardır, bundan dolayı Resulullahın keder etmeyip de rabbinin atasına şükr

etmek üzere ibadet ve ubudiyyet ile işğal ederek namaz kılıp kurban kesmesi ve böyle hayr için

fedakârlıkla tahdîsi ni'met eylemesi emr olunmuştur. Ona ebter diyen buğuzcu onun erkek evlâdının vefatını

behâne etmiş olduğundan dolayı burada Peygamberin zürriyyetinin de kesilmeyeceği ilk evvel anlaşılması

lâzım gelen bir ma'na olduğu için bundan kız evlâdı ve onların evlâdı ve evlâdının evlâdı

da

Sh:»6212

müteselsilen evlâddan, a'kabdan, zürriyyetten olduğuna istidlâl edilmiştir, bu da doğrudur. Bununla beraber Resulullahın muteaddid erkek evlâdı da olmuş iken bunların muammer olmayıp da onun zürriyyetinin yalnız kız evlâdlarından tekessür etmiş olmasının da elbet bir ma'nası ve hikmeti olmak lâzım gelir. Bu da Hatemünnebiyyîn olması ile izzah edilmiştir. Onun ruhanî kuvveti gibi cismanî kuvvetinin de feyz-ü kemali tebeyyün ettirilmek üzere kendisine hem oğul hem kız zürriyyetler de verilmiş, fakat şerefi nübüvvet kendisiyle hatm edildiği ve binaenaleyh, onun dîni, kitabı Kıyamete kadar bâkî olup kendisinden sonra Peygamber ba's olunmayacağı cihetle oğullarının bekaları halinde nübüvete mazhar edilmeleri bu hikmete muvafık olmayacağı gibi nübüvetsiz olarak bekaları da tam ma'nasiyle hayrül'halef olmalarına mani' ve şânlarına nakîsa olacağından onların ma'sum olarak vefatları hem kendi haklarında hem de şâni risalet hakkında daha hayırlı, daha kudsî olmuştur. Bundan başka bî'setinin umumiyeti, dîninin intişarı ve ümmetinin tekessürü noktai nazarından bunun ümmet hakkında dahi hayr olduğunda ve bu suretle de Resulullahın ümmetine üsve olması kendisinin ecr-ü feyzini daha yükseltmiş bulunduğu da tereddüde mahal yoktur. Zira oğullarının kendisinden sonra bekaları takdirinde nübüvete mazher edilmeyince hiç

olmazsa İmamet velâyetine vâris kılınmaları yakışırdı, bu ise İmamet velâyetini ehliyyetten ziyade neseb

verasetine hasretmek olacağından bu inhisar da bî'seti Muhammediyenin umumiyyetine «

«لِيُظْهِرَهُ عَلَى الدِّينِ كُلِّهِ» hikmetiyle gönderilen hüdâ ve Hak dîninin gayesine «

﴿إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتْقَى﴾ . ﴿أَنْ تُوَدُّوا الْأَمَانَاتِ إِلَىٰ
أَهْلِهَا﴾ . ﴿هُوَ الَّذِي جَعَلَكُمْ خَلَائِفَ فِي الْأَرْضِ﴾ . ﴿فَيَنْظُرَ
كَيْفَ تَعْمَلُونَ﴾ . ﴿لِيَبْلُوَكُمْ أَيُّكُمْ أَحْسَنُ عَمَلًا﴾ . ﴿فَاسْتَبِقُوا
الْخَيْرَاتِ إِلَى اللَّهِ مَرْجِعُكُمْ جَمِيعًا﴾

âlemde zuhur ve intişarı hikmetlerine münafî bulunurdu. Bu inhisar maksud olmayınca da bu yüzden

ümme için fitneye bir sebebi zâhir olurdu.

Sh:»6213

Kadınlar da ise nübüvvet ve İmamet kazıyyesi esasen varid olmadığı için kızları hakkında bu mahzurları

varid olmaz. Bu vechile Resulullahın zurriyyetini kız evlâdından tefeyyuz ettirilip de erkek evlâdının

muammer olmamasının zâhir olan ma'kul hikmet ve ma'nası bu iki sebebde hulâsa edilebilir: kendisinden

sonra Nübüvvet olmaması, İmamet ve velâyetin de veraseti nesebiyyeye hasr edilmemesi. Yoksa

câhiliyyenin zann ettiği gibi oğulların vefatıyla zürriyyetin büsbütün münkati' olacağı ve kız evlâdının evlâdı evlâd ve zürriyyetinden ma'dud olmayacağı için değildir. Ve belliki bu son âyet gaybe ta'alluk eden ihbarı da müştemildir.

İşte şâni Muhammedîyi kevserle anlatan ve ezher cihet şükr-ü mahmidetle namaz kılıp kurban keserek Bayram yapılmışa lâayık tebşirâtı ihtiva eden bu Sûrei celile vecâzetiyle beraber böyle birçok letaif ve hikmeti müştemildir. Râzî tefsirinde bunun «vedduha» dan beri gelen Sûrelere olan münasebatiyle daha birçok işaret ve letaifini pek güzel beyan ve tafsîl eylemiş ve ezcümle demiştirki: bu Sûrenin letaifinden biri de şudur: Allah yoluna giden sâlikler için üç derece vardır. En yükseği: bütün kalbleri ve ruhları ile Allah tealânın narı celâline müstağrak olmalarıdır. İkincisi, beden de tâat ve ibadat ile meşgul olmalarıdır.

Üçüncüsü, nefsi lezzatı mahsûse ve şehavatı âcileye dökülmekten men' etmek makamında olmalarıdır. İşte

« **أَنَا أَعْطَيْنَاكَ الْكَوْثَرَ** » evvelki makama işaretirki o da ruhi kudsînin sair ervahı

beşeriyeden gerek kemmiyyet ve gerek keyfiyyetçe temeyyüz etmiş olmasıdır, kemmiyyetçe temeyyüzü:

çünkü mukaddimatı ekserdir, keyfiyyetçe temeyyüzü de o mukaddimattan neticelere intikalde sair

ruhlardan çok daha seri' olmasıdır. « **فَصَلِّ لِرَبِّكَ** » ikinci mertebeye işaret « **وَأَنْحَرُ** » da üçüncü

mertebeye işaretir, çünkü nefsi pîşîn lezzetlerinden men'etmek nahır ve zebh mecraasına cârîdir. Sonra da

« إِنَّ شَانِعَكَ هُوَ الْأَبْتَرُ »

Sh:»6214

buyurulmuştur; bunun ma'nası da şudur: seni şu mahsûsât ile şehevâtî âcileye da'vet eyliyen nefis yokmu o

fânîdir, bâkıyâtı salihat ise Rabbin indinde daha hayırlıdır «

« وَالْبَاقِيَاتُ الصَّالِحَاتُ خَيْرٌ عِنْدَ رَبِّكَ ثَوَابًا وَخَيْرٌ أَمَلًا » o ise

ebediyyen bâkı olan ruhanî saadetler, Rabbanî ma'rifetlerdir . اهـ

Bu Sûrenin mutezammin olduğu emirlerin en mühim ciheti « لِرَبِّكَ » kaydinin ifade ettiği tevhid ve

ihlâs olduğu için, bunu ayrıca sarahatle i'lân ve tevzîh siyakında « قُلْ يَا أَيُّهَا الْكَافِرُونَ »

Sûresi ta'kiyb etmiştir.